

XX. reál- és humántudományi Erdélyi Tudományos Diákköri Konferencia (ETDK)

Kolozsvár, 2017. május 18–21.

Az anyanyelv presztízse a szatmárnémeti magyar középiskolások körében

Szerző:

Bede Emőke

Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár, Bölcsészettudományok Kar, magyar nyelv és irodalomtudományok szak, mesterképzés, II. év

Témavezető:

dr. Németh Boglárka egyetemi adjunktus,

Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár, Bölcsészettudományok Kar, Magyar Nyelvtudományi Tanszék

Tartalom:

1. Bevezetés.....	3
1.1. Elméleti háttér.....	4
1.2. Szakirodalmi előzmények.....	6
2. A kutatás módszerei, eszközei, helyszínei. Az adatközlők és az adatgyűjtés.....	9
2.1. Hipotézis.....	10
2.2. A kutatás módszere.....	10
2.3. A kutatás lokalizációja.....	11
2.4. Az adatközlők.....	13
3. A nyelvhasználat szinterei.....	18
3.1. A család mint nyelvhasználati szintér.....	18
3.2. A baráti körök mint nyelvhasználati szinterek.....	20
3.3. A szomszédság mint nyelvhasználati szintér.....	22
3.4. Az iskola mint nyelvhasználati szintér.....	22
3.5. Az írott és az audiovizuális média, valamint az internethasználat mint nyelvhasználati szintér.....	24
4. Nyelvi attitűdök.....	27
4.1. Az anyanyelv és más nyelvek elsajátítása.....	27
4.2. A magyar és a román nyelv szubjektív megítélése.....	29
4.3. Negatív tapasztalatok a magyar és a román nyelv kapcsán.....	33
4.4. Az oktatás kérdése nyelvi szempontból.....	35
5. Összegzés.....	38
6. Felhasznált szakirodalom.....	39
7. Mellékletek.....	40

1. Bevezetés

A huszadik század sorsfordító eseményei, többek között a két világháború és az ezeket lezáró egyezmények új léhelyzeteket teremtettek Európában: országok szakadtak szét, határok rajzolódtak újra, nemzetek kerültek kisebbségbe egy számukra idegen államban. Ez evidens módon nem csak a jól látható politikai és szociális felszínt érintette erősen, hanem az annál mélyebben fekvő, egyéni szinteket is. A nemzetek tagjainak számukra addig ismeretlen helyzettel kellett megbarátkozniuk: az anyanyelv immár nem az egyetlen nyelv, melyet ismerni kell a mindennapi boldogulás érdekében, sőt sokszor azzal a ténnyel kellett szembesülniük, hogy az új állam hivatalos nyelvének elsajátítása nélkül már triviális helyzetekben sem juthatnak egyről a kettőre. Kialakultak tehát a kétnyelvű környezetek, melyek folyamatos kihívás elé állították és állítják mind a mai napig az ott élő kisebbségeket.

Felvetődik a kérdés, hogy az ilyen bilingvis közösségek miként viszonyulnak a megváltozott helyzetek miatt az anyanyelvükhöz, milyen értékeket kapcsolnak hozzá, milyen szerepet tulajdonítanak neki, egyszerű kommunikációs eszközként marad-e fent a nyelv, vagy megvan-e még az egy nemzethez tartozást kifejező szimbolikus ereje. Mindezek a kérdések hívták életre azokat a kutatásokat, melyek főként a huszadik század második felétől jelentek meg a tudományos porondon. A magyar szociolingvisztikában a kilencvenes években jelentek meg az első sürgető felhívások, melyek a kétnyelvű közösségek nyelvhasználatának kutatására buzdítják a tudósokat, Kiss Jenő például így fogalmaz '97-ben közzétett írásában: „a nyelvnek mint identitásőrző és –kifejező, kultúramegtartó és –teremtő funkciója, mind pedig az állandó alkalmazkodás szükségessége kiemelt fontosságú terület kell, hogy legyen. [...] nem tudjuk, milyen jövő vár a magyar nyelvű közösségre. Azt azonban igen, hogy nyelvnek olyan jövője lesz, amilyen sors a nyelvű közösségre vár”¹

Nem csak Kiss ismerte fel a probléma fontosságát, hanem más nyelvtudósok is, határon innen és túl, tehát a kilencvenes években végre jelentős kutatások indultak a kisebbségben élő kétnyelvű beszélőközösségek nyelvhasználatát illetően. E vizsgálatok centrális terminusai közé tartozik a presztízs, a státus, a stigma (tízálás) és a nyelvi attitűd, a diskurzusok szignifikáns része ezeket a jelenségeket és a köztük fennálló ok-okozati viszonyokat kutatja. Abban azonban mindenki egyetért, hogy „a státus és a presztízs nem eleve elrendelt és minden elemükben befolyásolhatatlan jellemzői a nyelvnek, hogy tehát vannak lehetőségei és esélyei a státustervezésnek és a presztízstervezésnek, és hogy ez lassíthatja, megállíthatja vagy éppen

¹ Kiss Jenő: *A Magyar nyelvről – nyelvpolitikai megközelítésben*. Magyar tudomány, 1997/8, 967.

vissza is fordíthatja a kedvezőtlen irányú nyelvi folyamatokat.”² Mivel jelen dolgozat a szatmárnémeti középiskolások nyelvi attitűdjét vizsgálja, ezért mindenképp tisztáznunk kell, hogy a szakirodalom mit is ért az ehhez kapcsolható terminusok alatt.

1.1 Elméleti háttér

Borbély Anna egyik 2011-es írásában az attitűdről azt írja, hogy ez egy interdiszciplináris terminus, mely összeköti a pszichológiát, a szociológiát, sőt a nyelvészetet is, hiszen a szociolingvisztikai és a pszicholingvisztikai szakzsargon számára is kulcsfogalomként szolgál. Minden tudományág az egyén viselkedésmódjára reflektál e kifejezés által, így érthető, hogy a nyelvi attitűd is valamiféle nyelvi beállítódást, viselkedést feltételez, melyet főként a történelmi, társadalmi és a politikai változások befolyásolnak.³ Még pontosabb definíciót találunk Kiss Jenőnél, aki szerint a nyelvi attitűd „a nyelvi felkészültséget, készséget jelenti. Az arra való hajlamot, hogy egy adott nyelvre, nyelvváltozatra, nyelvi jelenségre vagy elemére vonatkozóan következetesen így vagy úgy, kedvező vagy nem kedvező módon reagáljunk”⁴ Azonban nem lehet nyelvi attitűdről beszélni anélkül, hogy ne kapcsolnánk hozzá azonnal a státus, a presztízs, a stigma fogalmakat is, hiszen ezek a nyelvi attitűdöt leginkább befolyásoló tényezők.

Göncz Lajos a vajdasági magyar kisebbséggel kapcsolatos munkájában fejtette ki azon véleményét, mely szerint a fentebbi fogalmak közül a presztízs képezi a legátfogóbb kategóriát, a státus ennek csak egy meghatározó eleme.⁵ De akkor felmerül a kérdés, hogy miben is különbözik a presztízs és a státus. „A státus [...] a presztízsnek az objektív(ebb), tárgyilagosan megállapítható része, a szűkebb értelemben vett jogi és politikai státus az erő és a hatalom, a jog és a korlátozás függvénye.”⁶ Péntek definíciójából azonnal kitűnik, hogy egy nyelv státusa objektív kategória, a presztízs ezzel szemben sokkal inkább egy szubjektív értékítéletet képvisel egy nyelvvel kapcsolatban, mely az egyénben alakul ki bizonyos impulzusoknak köszönhetően. Az egyik ilyen ráhatással bíró impulzus pedig nem más, mint maga a státus, melyet egy adott országon belül törvények által szabályoznak, azaz jogilag jelölik ki a nyelv lehetséges használati köreit. E jogi kodifikáció alapján a következő státusokat különböztethetjük meg:

² PÉNTEK János: *Státus, presztízs, attitűd és a kisebbségi nyelvváltozatok értékelése*. In: HOFFMANN István–JUHÁSZ Dezső–PÉNTEK János (szerk.): *Hungarológiai és dimenzionális nyelvészet*. Debrecen–Jivaskyla, 311.

³ BORBÉLY Anna: *Languages and Language Varieties: Comparative Research on the Linguistic Attitudes in Four Bilingual Minority Communities in Hungary*. In: EUSKA – JEFUL 2, 1, 41–42.

⁴ KISS Jenő: *Társadalom és nyelvhasználat*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1995, 135.

⁵ GÖNCZ Lajos: *A magyar nyelv Jugoszláviában (Vajdaságban)*. Osiris Könyvkiadó, Fórum Könyvkiadó, MTA Kisebbségkutató Műhely, Budapest, Újvár, 1999, 85.

⁶ PÉNTEK János: i. m. 312.

hivatalos nyelv, regionálisan hivatalos nyelv, támogatott nyelv, megtűrt, végül pedig tiltott nyelv.⁷ Attól függően, hogy egy nyelv melyik fentebbi csoportba sorolandó be, a nyelv presztízse nőhet vagy csökkenhet egy beszélőközösségen belül, de akár egyénekenként is.⁸

A nyelv státusa azonban nem az egyetlen tényező, amely hatással van a presztízsrre, ugyanolyan elválaszthatatlan fogalom tőle a stigma és a stigmatizáció is. A stigmatizáció egy olyan nyelvi értékítélet, melyet valamely nyelvi forma használata alapján magáról a használóról alakítanak ki. Ha ez a nyelvi forma eltér a köznyelvi normától, azaz a beszélő nem alkalmazkodik a felé támasztott nyelvi elvárásokhoz, akkor a megítélése negatív lesz, azaz a környezete stigmatizálja őt. E deficit először is megjelenhet a kompetencia szintjén: ebben az esetben a beszélő nem rendelkezik kellő nyelvi ismerettel, legyen szó lexikális vagy grammatikai szintről. De beszélhetünk a performancia szintjén jelentkező deficitről is, mely esetében a beszélő ismeri a nyelvi elemeket (szavakat, nyelvtani szabályokat), viszont rosszul alkalmazza őket, pl. rossz kontextusban vagy eltérő jelentéssel. E hiányok és normától való eltérések a beszélőt nyelvileg hátrányos helyzetbe kényszerítik, mely a legtöbb esetben stigmatizációt von maga után. Evidens módon, ha az egyénnek többször kell szembenéznie az általa használt nyelvváltozat negatív irányú megítélésével, akkor az presztízscsökkenést von maga után. Ebből a megállapításból azonnal következik az ellentéte is: minél kevesebbszer éri az egyént negatív megbélyegzés nyelvhasználata miatt, annál magasabb a nyelv presztízse. A kettő között tehát aszimmetrikus viszonyt fedezhetünk fel.⁹

Ez a kérdéskör különösen érdekessé válik kétnyelvű környezetben, ahol az anyanyelv mellett jelen van egy ún. másodnyelv is. Ebben az esetben két lehetséges esetről beszélhetünk. Először is, ha az anyanyelv megítélése pozitív, azaz presztízse magas, valamint stigmatizáltsága alacsony, akkor minden valószínűség szerint a kétnyelvűség additív jellegű lesz. Ez alatt azt értjük, hogy a másodnyelvi ismeretek kiegészítik az eddigieket, nem pedig visszaszorítják azt. A kiegészítő típusú kétnyelvűség kiváló táptalajt nyújt az első nyelv továbbélésének és a másodnyelv elsajátításának. Ezzel teljesen ellentétes folyamatok zajlanak a szubsztraktív, azaz felcserélő kétnyelvűség esetében, mely akkor valósul meg, amikor a kisebbségi nyelv presztízse alacsony. A szubsztraktív kétnyelvűség az anyanyelvi kompetenciák elgyengülésével jár, hosszútávon pedig a nyelvcsere képét vetíti elő¹⁰

Az eddigiekben beszéltünk a presztízsről, és az ezt befolyásoló státusról és

⁷ Heintz KLOSS: *Types of multilingual communities*. In: Stanley LIEBERSON (szerk.): *Explorations in sociolinguistics*. Bloomington, Indiana University, 1967, 15.

⁸ PÉNTEK János: i.m. 312.

⁹ BENE Annamária: *Presztízis és stigma többnyelvű környezetben*. In: LÁ CZ Irén (szerk.): *XI. Élőnyelvi Konferencia*. Az Újvidéki Egyetem Magyar Tanszékének Évkönyve. Újvidék. 2001, 165.

¹⁰ LANSTYÁK István: *A magyar nyelv Szlovákiában*. Osiris–Kalligram-MTA Kisebbségkutató Intézet, Budapest–Pozsony, 2000, 150.

stigmatizálásról, ám ezek korántsem az egyedüli tényezők, melyek befolyásolják a nyelvi attitűdöt. Ezek mellett Göncz további faktorokat sorakoztat fel, melyek hatással vannak a nyelvi beállítottságra: „a nyelvnek a társadalmi előrehaladásban játszott szerepe, beszélőinek presztízse, a tudományban és technikában való alkalmazásának mértéke, az irodalmi örökség gazdagsága, a nemzetközi érintkezésben való használtság, esetleg bizonyos belső tulajdonságai, illetve amit annak vélnek.”¹¹ Mindezek az objektív és szubjektív tényezők együttesen alakítják egy nyelv presztízst, mely pedig végső soron a nyelvi attitűdöt is formálja.

1.2 Szakirodalmi előzmények

A dolgozat megírását nagymértékben segítették mindazok az elméleti és módszertani munkák, valamint esettanulmányok, melyek az elmúlt évtizedekben láttak napvilágot e témát illetően. Külföldi munkák közül kiemelném Colin Baker *Attitudes and Language. Multilingual Matters* 1992-ben megjelenő munkáját, mely a nyelvi attitűd-kutatás számára szintézis jelleggel összegzi az addigi kutatások által felállított elméleteket, majd mindazokat egy konkrét eset feltárása révén demonstrálja. Jelen dolgozat számára kifejezetten fontosak voltak azok a fejezetek, melyekben a szerző arra világított rá, hogy a környezet és annak egyes elemei, pl. a család, az iskola és a kulturális háttér, milyen nagy hatással vannak az egyén nyelvi attitűdjére. Baker mellett megemlíteném még Tove Skutnobb-Kangas *Bilingualism or Not: The Education of minorities* című írását, melynek első felében a szerző a kétnyelvűséggel kapcsolatos elméletét vázolja fel, valamint részletesen kitér arra is, hogy a családon belül és iskolai környezetben milyen kihívásokkal kell szembenéznie a kétnyelvű diákoknak. Témám szempontjából mindez azért volt különösen fontos, mert a dolgozatban bemutatott kutatás adatközlői szintén az oktatási rendszer tagjai, középiskolás diákok, akik hasonló helyzetben vannak, mint a Skutnobb–Kangas által felvázolt esetek.

Az idegen nyelvű forrásoknál azonban hasznosabbnak bizonyultak munkám számára a magyar nyelvterületen keletkezett művek, hiszen ezek sokkal inkább a kisebbségi helyzetben levő magyar nyelvhasználatával, a kétnyelvűség jelenségével foglalkoztak úgy elméleti, mint gyakorlati szinten. A nyelvi attitűd kutatásának egyik alapmunkája Kiss Jenő *Társadalom és nyelvhasználat* című kötete, melyben a szerző nem csak a magyarországi, hanem a kisebbségi magyar nyelvhasználatról is foglalkozik, de foglalkozik magával a kétnyelvűség jelenségével is. E művén kívül több más tanulmányában is érinti a kérdést, pl. *A Magyar nyelvről* –

¹¹ GÖNCZ Lajos: i.m. 86. oldal.

nyelvpolitikai megközelítésben, Kétnyelvűség, kettősnyelvűség és diglosszia. Mindezek együttesen hozzásegítettek ahhoz, hogy a témámra való rálátásomat tovább bővítsem, csakúgy mint Lanstyák István munkái, melyeknek fókuszja főleg a szlovákiai magyar kisebbségre esik, ám a levont következtetések ugyanúgy érvényesek a többi anyaországon kívüli magyarlakta területre is. Egészkiötetes írásai közül kiemelném *A magyar nyelv helyzete Szlovákiában* címet viselő könyvét, valamint a Szabómihály Gizellával közösen kidolgozott *Magyar nyelvtervezés Szlovákiában-t.* Tanulmányait, melyekben szintén a kisebbségi nyelvhasználattal foglalkozik, szintén haszonnal forgattam, többek között a *Diglosszia és kétnyelvűség*, valamint a *Az anyanyelv és a többségi nyelv oktatása a kisebbségi kétnyelvűség körülményei között* címűeket.

Kiss Jenő és Lanstyák István művei mellett mindenképp meg kell említenem Péntek János tanulmányait, melyek a kétnyelvűséggel foglalkoznak, illetve az ehhez kapcsolódó jelenségekkel. A *Státusz, presztízs, attitűd és a kisebbségi nyelvváltozatok értékelése* című írásában arra világít rá, hogy a presztízs és a stigmatizáció a nyelvi attitűd egyik fő befolyásoló tényezője, valamint arra, hogy a közöttük lévő viszony mindenképp aszimmetrikus. A *hiány tünetei a külső régiók magyar nyelvi változataiban* pedig arra hívja fel a figyelmet, hogy kétnyelvű környezetben a nyelvi hiány nem csak lexikális szinten mutatkozik meg, hanem regiszterek, belső nyelvváltozatok szintjén is. Szintén Péntek János foglalkozik a nyelv identitásformáló erejével az *Anyanyelv és identitástudat* című tanulmányában, ebben kifejti, hogy az identitás-megőrzés egyik esszenciális eleme a nyelvben való megmaradás. Hangsúlyozza az additív kétnyelvűség fontosságát, hiszen csak ez teszi lehetővé az anyanyelv egészséges továbbélését. Szintén a fontos elméleti munkákhoz sorolnám Bartha Csilla *A társadalmi kétnyelvűség típusai és főbb vizsgálati kérdéseit*, melyben a szerző a kétnyelvűség típusait és kiváltó okait rendszerezi, valamint vizsgálati szempontokat nyújt a bilingvizmus kutatásához: pl. kisebbségi és többségi nyelvvideológiák, attitűdök, oktatás, kontaktushelyzetek stb. Hogy hogyan is valósítható ez meg, azt a tanulmány végén egy szemléletes esettanulmánnyal mutatja be.

Mindezek olyan elméleti munkák voltak, melyek megalapozták kutatásomat, ám módszertani útmutatót a hasonló témában íródott partikuláris eseteket feldolgozó tanulmányokból merítettem. Mindenek előtt kiemelném Katona Hajnal Tünde írását, mely *A nyelvi attitűd és jogismeret erdélyi magyar közösségekben* címet viseli. Katona három erdélyi régiót vizsgál meg arra keresve a választ, hogy milyen kapcsolatban áll a nyelvi attitűd és a nyelvi jogismeret egymással. Kutatása során arra a következtetésre jut, hogy az egy területen élő magyar anyanyelvűek aránya meghatározó módon befolyásolja a beszélőközösség nyelvi attitűdjét, emellett megállapítja, hogy minél pozitívabban viszonyul az egyén az anyanyelvéhez, annál inkább fontosnak érzi, hogy élhessen nyelvi jogaival. Megemlíteném továbbá Bene

Annamária *Presztízs és stigma kétnyelvű környezetben* című tanulmányát, melyet egy átfogó elméleti résszel indít, majd ezt a szerbiai magyar kisebbség körében végzett kutatásával egészíti ki. Bene konklúziói meglehetősen pozitív képet alkotnak, a szerb diákok esetében inkább az additív kétnyelvűség nyomait véli felfedezni, azaz hosszútávon nem fenyegeti a szerbiai magyar kisebbséget a nyelvcserre veszélye. Szintén hasonló következtetésekre jut Sándor Anna is, aki a *Nyelvi attitűd kisebbségben* című írásában a szlovákiai iskolások körében végzett kutatásáról ad számot. A szerző Bene Annamáriaéhoz hasonlóan szintén pozitív attitűdöt vél felfedezni a koloni nyelvjárást beszélő diákok esetében, akik a magyar nyelvben a nemzeti megmaradás eszközét látják. Erdélyben is zajlottak hasonló felmérések, többek között Fazakas Noémi is e témában végzett kutatást a marosvásárhelyi egyetemisták körében. Ő is ugyanazt tapasztalta, mint Bene Annamária és Sándor Anna: az egyetemisták között a magyar nyelv nagy presztízsnak örvend, a román nyelvet azonban nem beszélik jól a hallgatók, mivel nem keresik az olyan alkalmakat, ahol románul kellene kommunikálniuk.

Bár most csak a legfontosabb szakirodalmi forrásaimat jelöltem meg, további olvasásra javaslom Kontra Miklós és Saly Noémi tanulmánygyűjteményét, a *Nyelvmentés vagy nyelvárulás?* címet viselő kötetet, melyben több tanulmány is szervesen érinti az általam feldolgozott témát.

2. A kutatás módszerei, eszközei, helyszínei. Az adatközlők és az adatgyűjtés

A kétnyelvűség problematikájával való foglalkozás, mint már utaltam rá a fentiekben, nem új keletű a szociolingvisták körében, a nemzetközi szakirodalom hamar felfigyelt erre a kutatásra érdemes témára, hiszen nem csak steril számszerűsített adatok nyerhetők ezekből a vizsgálatokból, hanem messzemenő és prediktív következtetések vonhatók le a nemzeti kisebbségeket, nyelvhasználatukat, nyelvi változásokat illetően, melyeket több tudományág is kamatoztatni tud saját területén belül. A kisebbségi léthelyzetben érvényesülő nyelvi attitűdök és az ezekhez kapcsolódó nyelvi jelenségek vizsgálata a magyar nyelvterületeken főleg a kilencvenes évektől virágzott fel. Ennek egyik legkézzelfoghatóbb bizonyítéka nem más, mint a Kontra Mikós által vezetett felmérés, mely kiterjedt az egész Kárpát-medencére, ebben részt vettek anyaországi és határon túli adatközlők is, össz-számuk megközelítette a négyezret.. A kutatás később több más vizsgálatot is életre hívott, gondoljunk csak a kolozsvári *Demográfia, rétegződés, nyelvhasználat* című felmérésre.¹²

Mint már bemutattam, az elkészült munkák jelentős része elméleti jellegű, melyekben a szerzők a kétnyelvűségről, a nyelvi attitűdökről, a presztízsről és a stigmatizációról mint kétnyelvű közegben megfigyelhető általános jelenségekről beszélnek, felhasználva saját kutatásaik során szerzett tapasztalataikat és információikat. Az elméleti munkák mellett azonban számos esettanulmány is készült, melyek sokkal inkább egy-egy partikuláris jelenséget vonnak górcső alá, majd ezek tanulmányozása által igyekeznek szélesebb érvényű igazságokat megfogalmazni és bővíteni addigi tudásunkat a témát illetően.

Az ilyesfajta elméleti és gyakorlati munkák nem hiányoznak az erdélyi kisebbségre vonatkozóan sem, több kutató is mélyrehatóbban foglalkozott a témával. Mindez érthető is, hiszen a jelenkori Erdély¹³ és a magyar kisebbség helyzete meglehetősen színes képet mutat: míg bizonyos területeken, példának okáért a Székelyföldön, tömbmagyarsággal találkozunk, addig a régió más területein a magyarság aránya csökkenőben van a románsághoz képest, sőt egyes területeken – pl. a Mezőségen – határozottan szórványról kell beszélnünk. Ahogyan azt a területek sokfélesége sejtetni engedi, nem csupán a demográfiai adatokban különböznek e térségek, hanem az itt megfigyelhető nyelvi attitűdökben is. Épp emiatt van szükség minél több kutatásra, melyek segítségével még tovább lehet árnyalni a romániai magyar kisebbség helyzetét szociolingvisztikai szempontból.

¹² BENŐ Attila: *Normatuvad é nyelvi presztízs*. In: HORVÁTH István–TÓDOR Erika (szerk.): *Nyelvhasználat, tannyelv és két(több)nyelvűség*. Kriterion, Kolozsvár, 2011, 147. oldal.

¹³ Jelenkori Erdély alatt nem csak a történelmi Erdélyt, az ún. Erdélyi-medencét értem, hanem az Északnyugat-Erdély, Közép- és Kelet-Erdély, illetve Délnyugat-Erdély által meghatározott területet. Ennek egyik másik gyakori felosztása: Erdély, Partium, valamint Bánság.

2.1 Hipotézis

E dolgozat szervesen kapcsolódik a szociolingvisztika eddigi kutatásaihoz, azok mezsgyéjén igyekszik feltérképezni a Partium egyik nagyvárosának helyzetét, ezen belül is a szatmárnémeti magyar középiskolások, illetve az esetükben tapasztalható nyelvi attitűdök kerülnek előtérbe a kutatás során. Hipotézisem szerint, annak ellenére, hogy a megyében, illetve a municípiumban egyre kisebb számokat tudhat magáénak a magyar lakosság, a középiskolás korosztály körében mégsem értékelődött le a magyar nyelv szerepe, hiszen mind a mai napig szívesen választják a fiatalok a magyar nyelvű képzést, legyen szó elméleti vagy szakoktatásról. Hipotézisem másik fele pedig abban áll, hogy a kétnyelvű oktatásban részt vevő magyar diákok is ugyanolyan nyelvi attitűddel fordulnak anyanyelvük felé, mint azon társaik, akik egynyelvű tanintézménybe járnak. A román kortársak, tanárok folyamatos jelenléte nincs olyan nagy hatással ezekre a diákokra, hogy emiatt máshogy látnák anyanyelvük presztízsértékét.

2.2 A kutatás módszere

A vizsgálati anyagot a szatmárnémeti Kölcsey Ferenc Főgimnázium, illetve a George Emil Palade Élelmiszeripari Líceum diákjai által kitöltött kérdőívek szolgáltatták, az adatgyűjtésre 2017 márciusában került sor. A diákok saját osztályaikban, azaz a jól megszokott környezetükben, egy iskolai óra keretén belül töltötték ki a kiosztott kérdőíveket. Előzetes magyarázatot nem kaptak annak érdekében, hogy semmilyen módon ne befolyásoljuk a válaszadást, azt viszont közöltük, hogy a kitöltés teljesen anonim módon zajlik.

Maga a kérdőív félig szerkesztett típusú, azaz egyaránt található benne zárt és nyitott kérdés is. A felvetett hipotézisből kiindulva a zárt kérdések mellett mindenképp szükséges volt a nyitott kérdések beépítése is, hiszen olykor a válaszlehetőségek megjelölése mellett a további szöveges kifejtés újabb információkkal árnyalja a már felszínre hozott adatokat.

A kérdőívet szerkezetileg négy nagyobb kérdéskörre lehet osztani: 1. általános adatok, 2. a nyelvhasználat színterei, 3. nyelvtudás, 4. nyelvi attitűd. Az általános adatokat érintő kérdéscsoport három alegységre bontható. Az első az adatközlőről szeretne több információt megtudni: rákérdez a nemére, életkorára, iskolájára és osztályára, továbbá hogy milyen nyelven végezte az óvodát (melynek kulcsfontosságú szerepe van a nyelvelsajátítás szempontjából), és melyik nyelvet tartja anyanyelvének. A kérdőív természetesen az adatközlő családi hátterével is foglalkozik: úgy az anya, mint az apa esetében igyekszik feltárni az életkorra, az iskolázottságra, a foglalkozásra vonatkozó adatokat.

A nyelvhasználat szinterei köré rendeződő kérdéscsoport arra keresi a választ, hogy az adatközlő diákok milyen szintereken, milyen gyakorisággal és melyik nyelvet használják előszeretettel. Először a személyes kapcsolatok kerülnek előtérbe, azaz a család, a barátok, szomszédok, illetve az iskolai környezetből a tanárok, valamint az osztálytársak. Ezután a szabadidős tevékenységek kerülnek fókuszba: milyen nyelvű könyveket és internetes oldalakat olvas, milyen nyelvű televíziós adásokat néz.

A harmadik kérdéscsoport az adatközlő nyelvtudását kutatja, azaz arra kíváncsi, hogy a diák hogyan értékeli a saját nyelvi kompetenciáit. A magyar és a román nyelv mellett rákérdez a különböző idegen nyelvek ismeretére is. Végül, de nem utolsó sorban a negyedik szerkezeti egység rátér a nyelvi attitűdre: melyik nyelvhez kapcsol pozitív vagy negatív érzelmeket, került-e már kellemetlen helyzetbe helytelen nyelvhasználat miatt, azaz stigmatizálták-e azért, mert nem rendelkezett a kellő vagy helyes nyelvtudással. A kérdőívet a továbbtanulásra vonatkozó kérdés zárja, mely arra kíváncsi, hogy az adatközlő milyen nyelven szeretné folytatni tanulmányait, már amennyiben szándékában áll felsőfokú tanulmányokba kezdeni. Ezek lennének azok a nagy kérdéscsoportok, melyek igyekeznek lefedni mindazokat a szükséges információkat, amelyek elengedhetetlenek bizonyulnak annak érdekében, hogy megfelelő következtetéseket vonhassunk le.

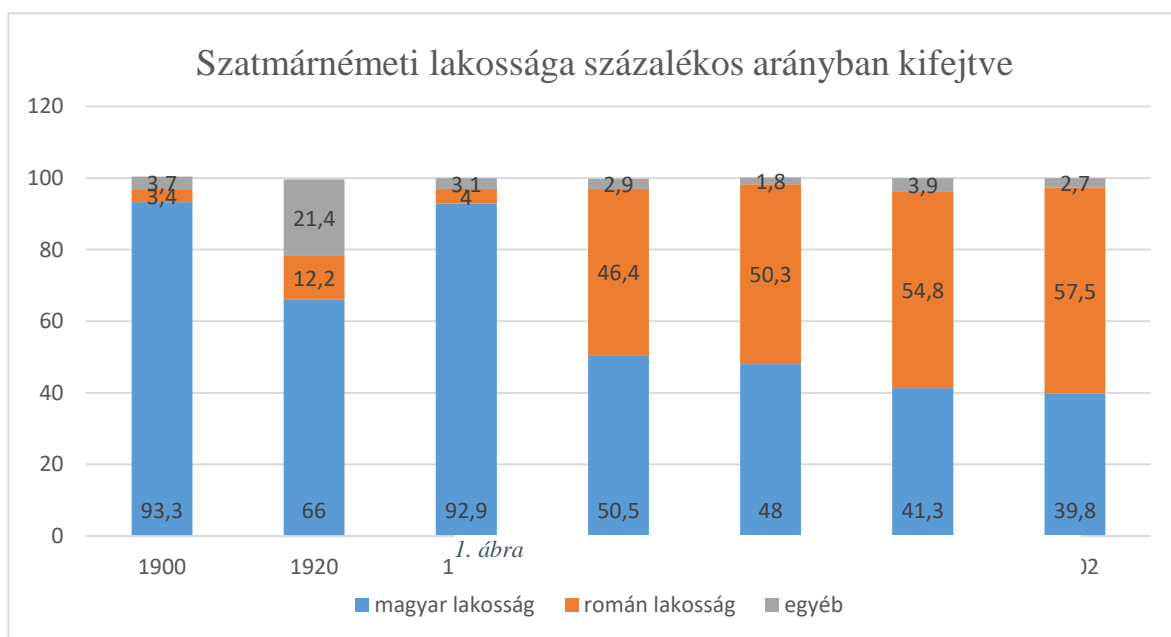
Nem szabad azonban elfelejtenünk azt a kényes problémát sem, melyre Katona Hajnal Tünde hívja fel a figyelmet *Nyelvi attitűd és jogismeret erdélyi magyar közösségben* című munkájában, ez pedig nem más, mint az önáltatás jelensége. „Az emberek ugyanis nemcsak másokban próbálnak önmagukról pozitív képet kialakítani, hanem egyszersmind énképüket is annak megfelelően alakítják, hogy mit tartanak ideálisnak, elfogadhatónak. Figyelembe kell tehát venni azt, hogy az embereket a válaszadás során az is motiválja, hogy önmaguknak is bebizonyítsák, hogy tiszteletreméltó, jó emberek.”¹⁴ A kérdőívek feldolgozása tehát megfelelő kritikai hozzáállással és pontossággal történt.

2.3 A kutatás lokalizációja

A kérdőíves kutatás Szatmárnémetiben zajlott, két középiskolában: a Kölcsey Ferenc Főgimnáziumban, illetve a George Emil Palade Élelmiszeripari Szakközépiskolában. Annak érdekében, hogy komplexebb képet kapjunk a helyszínekről, érdemes előbb néhány szót szólni magáról a municípiumról is, különös tekintettel a demográfiai változásokra, melyek az utóbbi egy évszázadban mentek végbe.

¹⁴ KATONA Hajnal Tünde: *Nyelvi attitűd és jogismeret erdélyi magyar közösségben*. Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége, Sepsiszentgyörgy, 2016, 51.

Szatmárnémeti (rom. Satu Mare) a Partiumként számontartott régió egyik nagyvárosa, melynek összlakossága az utolsó népszámlálási adatok szerint 102.411 fő: ennek 54,2 százaléka román nemzetiségű, ezt legnépesebb kisebbségként követi a magyarság 34,6 százalékkal, majd következnek a romák (1,24 százalék), illetve a németek (1,01 százalék). A lakosság 8,9 százaléka nem nyilatkozott etnikai hovatartozásáról.¹⁵ A jelenlegi helyzet mellett mindenképp érdemes vetnünk egy pillantást az utóbbi száz év demográfiai adataira is, ezzel Varga E. Árpád foglalkozott részletesebben. *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája* című sorozatában rendre veszi az erdélyi megyéket, majd számszerűsítve és százalékos arányban is végigvezeti a népességi változásokat. Az ő adatai alapján azt mondhatjuk, hogy Szatmárnémetiben a románság aránya a huszadik század elején alig haladta meg a 3 százalékot, jelentős számbeli növekedés csak a második világháború után tapasztalható. A hatvanas években érte el a magyar lakosság arányát, ezután pedig a hetvenes években sikerült túl is szárnyalnia azt (további szám adatokért lásd az 1. ábrát)¹⁶.

Ha figyelmesen végigkövetjük a demográfiai változásokat, érthetővé válik, hogy a municípiumban már korán megfogalmazódott és fenn is maradt a magyar nyelvű oktatás iránti igény. Ennek egyik legelső eredménye a Kölcsey Ferenc Főgimnázium lett, mely mind a mai napig a megye egyik legnépszerűbb, és egyben legeredményesebb magyar tannyelvű állami kézben lévő középiskolája. „Mind a nevét, mind a működési helyét többször változtatták [...]

¹⁵ Forrás: <http://www.satu-mare.ro/pagina/date-demografice> (Utolsó hozzáférés: 2017. 04. 19.)

¹⁶ VARGA E. Árpád: *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája*. Pro-Print Kiadó, Budapest–Csíkszereda, 1999. II. kötet

a kommunizmus éveiben, ám az intézmény kiállta az idők próbáját. A szilárd alapokra szervesen építettek a mindig soron következő generációk, és az iskola tudásalapú, magyar öntudatú szellemisége az évtizedek során létjogosultságot, elismerést és tekintélyt vívott ki magának.” –vallja magáról az iskola ismertetőjében, majd azt is megtudhatjuk, hogy 1999-től nyolcosztályos gimnáziummal is rendelkezik, valamint 2012-ben beindult a magyar nyelvű óvoda és az egészségügyi szakápoló képzés is.¹⁷ Az intézményben a legkisebbektől a legnagyobbakig jelenleg megközelítőleg ezer diák tanul.

A George Emil Palade Élelmiszeripari Szakközépiskoláról azt érdemes tudni, hogy a hetvenes években a román lakosság számbeli növekedésével párhuzamosan megszületett az igény egy román nyelvű szakiskola létrehozására. Ennek eredményeképp 1977-ben (ugyanabban az évben, amikor a román lakosság száma először haladta meg a magyar lakosságét) 7. számú ipari líceum néven kezdte meg működését az intézmény, mely explicite az élelmiszeriparban elhelyezkedni vágyóknak nyújtott tanulási lehetőséget. Az iskola a környező megyékből is vonzott be diákokat, és az évek folyamán egyre népszerűbb lett a pályaválasztó fiatalok körében. G. E. Palade nevét 2010-ben vette fel, és mind a mai napig magyar és román nyelvű oktatás is folyik benne.¹⁸

Ez a két iskola szolgált tehát kutatási pontként a dolgozat számára. S hogy miért érdekes a kutatás szempontjából a kéttannyelvű iskola, az nyilvánvaló. A Kölcsey Ferenc Főgimnázium mint egynyelvű intézmény mellett okvetlenül érdemes megvizsgálni a G. E. Palade Élelmiszeripari Szakközépiskolát is, hiszen a kétnyelvű oktatásban való részvétel hatása befolyásolhatja a magyar diákok nyelvi attitűdjét, de maga a kontrasztban láttatás is új információkat hozhat felszínre.

2.4 Az adatközlők

Mint fentebb kiderült, az adatközlők a Kölcsey Ferenc Főgimnáziumból, valamint a G. E. Palade Élelmiszeripari Szakközépiskolából kerültek ki, kilencedikes és tizenkettedikes osztályokból, vagyis az adatközlők megközelítőleg 15–18 évesek. A kutatás ideális esetben azonos számú adatközlővel operálna, épp ezért mindkét tanintézményben azonos számú kérdőív került kitöltésre, számszerűleg 85 darab. Azonban a válaszok feldolgozása után mindkét csoportból kerültek ki olyan kérdőívek, melyeket bizonyos okok miatt érvénytelennek kellett tekintenünk, így a végső számok a következőképpen alakultak: Kölcsey – 80 darab

¹⁷ Forrás: <http://www.kolcsey.ro/1iskola.php#is1> (Utolsó hozzáférés: 2017. 04. 19.)

¹⁸ Forrás: <http://www.liceulalimentar.ro/index.files/Page760.htm> (Utolsó hozzáférés: 2017. 04. 19.)

érvényes kérdőív, G. E. Palade – 74 darab érvényes kérdőív, tehát összesen 154 darab érvényes kitöltés.

Mint a válaszokból kiderült, a fiúk és a lányok száma majdhogynem azonos, a felmérésben 78 fiú, valamint 76 lány vett részt. A 78 fiúból 31 a Kölcsey tanulója, 47 pedig az Élelmiszeripari Szakközépiskolába jár. A lányok esetében azt láthatjuk, hogy a 76-ból 49 a Kölcsey diáklánya, a fennmaradó 27 pedig értelemszerűen a szakközépiskoláé.

A kérdőív első kérdésköre azonban nem csak az adatkitöltők nemére kérdezett rá, hanem arra is, hogy milyen nyelvű óvodai oktatásban vettek részt. A kutatás menetében ez a kérdés azért volt elengedhetetlen, mivel az óvodás korszak nyelvi szempontból kétségtelenül meghatározó az egyén életében, és ez az állítás fokozottan igaz kétnyelvű környezetben, azaz olyan helyzetben, amikor az egyént egyszerre érik anyanyelvi, illetve másodnyelvi hatások. Ahogy arra Bene Annamária is felhívja a figyelmet *Presztízs és stigma kétnyelvű környezetben* című tanulmányában, az anyanyelv és a második nyelv között a kapcsolat általában aszimmetrikus, ugyanis a két nyelv elsajátítási helye és ideje különbözik: az egyén nem egyszerre tanulja meg a közösség eredeti nyelvét, és a második nyelvet, mely gyakran az állam hivatalos nyelve.¹⁹ Jelen esetre alkalmazva Bene megállapítását, azt mondhatjuk, hogy fontos tényező a román óvodai oktatásban való részvétel, mivel így az egyén évekkal hamarabb találkozik a román nyelvvel, mint az, aki csak elemi iskolában kezdi meg a második nyelv elsajátítását. Hogy ennek vannak-e tényleges hatásai a nyelvi attitűdre, a dolgozat egy későbbi pontján kiderül.

Az erre a kérdésre érkezett válaszok feldolgozása után a következő számadatokat kaptuk: a Kölcsey Ferenc Főgimnáziumból származó adatközlők 62,5 százaléka (56 tanuló) magyar nyelvű óvodába járt, román nyelvű óvodába pedig a válaszadók 37,5 százaléka, azaz 24 tanuló. A román nyelvű óvodába járt diákok esetében érdemes megjegyezni azt a tényt, hogy egy-két kivétellel mindegyik urbánus környezetből származik. Többségük szatmári, viszont a sárközújlaki (rom. Livada), tasnádi (rom. Tășnad), valamint szilágycsehi (rom. Cehu Silvaniei) tanulók is általában román nyelvű óvoda keretein belül lépett be az oktatási rendszerbe. Ugyanezt a tendenciát erősítik meg a G. E. Palade Élelmiszeripari Szakközépiskolából nyert adatok is, bár a román óvodába járók aránya itt jelentősen kisebb. Az itteni adatközlők 17,57 százaléka mondta azt, hogy román nyelvű óvodába járt, ez a számarány mintegy 20 százalékkal kevesebb, mint a másik tanintézményben. Ez a tény azzal magyarázható, hogy az Élelmiszeripariban jelentősen kevesebb urbánus környezetből származó diák tanul, a környező falvakból ingázók pedig inkább magyar nyelvű óvodába jártak. Pontosabban szólva, a G. E.

¹⁹ BENE Annamária: i.m. 165.

Palade diákjainak 82,43 százaléka (61 diák) vett részt magyar nyelvű óvodai oktatásban. A tendencia azonos mindkét tanintézményben, viszont az arányok változnak az eltérő származási helyű adatközlők miatt.

Mindezek mellett azt is megtudhattuk a kérdőívekből, hogy a diákok túlnyomó többsége a magyart tartja anyanyelvének: a Kölcseyben csak egy egyén vallotta, hogy neki mindkét nyelv anyanyelve, a többi 79 adatközlő a magyart jelölte meg anyanyelvként. A G. E. Palade diákjai közül 69 mondta magát magyar anyanyelvűnek, 5 pedig román anyanyelvűnek. Mindkét iskola román anyanyelvű diákjaira igaz az a tény, hogy a szülőpáros egyik tagja román nemzetiségű.

Az első kérdéskör azt is igyekezett feltárni, hogy a diákok milyen családi háttérrel rendelkeznek: anya és apa származási helye, életkora, anyanyelve, iskolai végzettsége (és milyen nyelven végezte azt), valamint foglalkozása. Mindezt azért éreztük fontosnak beemlíteni a kutatásba, mivel a család mint elsődleges szocializációs színtér nagymértékben befolyásolja az egyénben kialakuló értékrendeket, normarendszereket, még mielőtt az találkozna az első intézményes szocializációs tereppel, az iskolával. Az előbb említettek mellett az egyén a család keretén belül szerzi meg az első nyelvvel kapcsolatos tapasztalatait, melyek a későbbiekben kihatással lehetnek a kialakuló nyelvi attitűdre.

A válaszok elemzése után azt mondhatjuk, hogy a szülők magyar anyanyelvűnek vallják magukat, ez alól természetesen csak a vegyes házasságok román nemzetiségű tagjai képeznek kivételt, erre explicite hat példa volt. A hat esetben egy gyerek vallotta magát kettős anyanyelvűnek, a fennmaradó öt a román nyelvet jelölte meg anyanyelvként.

Végzettségüket tekintve az adatok igazolták az előre sejtethetőt: az elméleti képzésben részt vevők szülei között több felsőfokú és középfokú végzettségű szülő van, mint a szakiskola diákjainak szülei között. Ha számszerűsíteni szeretnénk az adatokat, akkor azt mondhatjuk, hogy a Kölcseyben tanuló gyerekek szüleinek 18,75 százaléka rendelkezik főiskolai vagy egyetemi, 78,75 százaléka pedig középfokú végzettséggel, továbbá a szülők 2 százaléka csak általános iskolai képzésben vett részt. A szakiskolába járó diákok szülei között felsőfokú képzésben 4,05 százalék vett részt, középiskolai végzettséggel 78,37 százalék rendelkezik, a Kölcsey adataihoz képest azonban a csak általános iskolai végzettséggel rendelkezők száma jelentősen megugrik, 17,56 százalékra pontosabban.

Kutatásunk nem lenne teljes anélkül, hogy rákérdezzünk az adatközlők nyelvtudására. Ennek érdekében szükséges volt beiktatni egy erre vonatkozó szegmenst, mely a magyar és a román nyelvtudást hivatott összevetni, bár nyilvánvaló, hogy az erre a kérdésre kapott válaszok nem az objektív valóságot tükrözik, hanem a szubjektív önmegítélést. A kutatás során nem adatott alkalom arra, hogy a személyes válaszokat leellenőrizzük (pl. szintfelmérő tesztek által), így csak arra a képre hagyatkozhatunk a következtetések levonásakor, amely a diákok

önértékelése által kirajzolódik előttünk. Az adatközlők rendelkezésére a következő válaszok álltak:

- a. Csak magyarul tudok
- b. Sokkal jobban tudok magyarul, mint románul
- c. Valamennyivel jobban tudok magyarul, mint románul
- d. Egyformán tudok magyarul is, románul is
- e. Valamivel jobban tudok románul, mint magyarul
- f. Sokkal jobban tudok románul, mint magyarul

A válaszokkal igyekeztünk minden lehetséges esetet lefedni, mely előállhat egy kétnyelvű környezetben, a „csak románul tudok” opció értelemszerűen nem került bele a kérdőívbe, hiszen az kifejezetten a magyar diákokat célozta meg. Az eredmények mindkét tanintézményben hasonlóak voltak, az adatközlők többsége önmagát a b. ponttal azonosította, azaz saját román nyelvtudásukat sokkal gyengébbnek érzik a magyarnál. A következő táblázatban feltüntetjük a pontos adatokat:

	Kölcsey Ferenc Főgim.	G. E. Palade Élelmiszeripari
Csak magyarul tudok	2 (2,5 %)	8 (10.81%)
Sokkal jobban tudok magyarul, mint románul	50 (62.50%)	42 (56.75%)
Valamivel jobban tudok magyarul, mint románul	14 (17.50%)	16 (21.62%)
Egyformán tudok magyarul is, románul is	13 (16.25%)	7 (9.45%)
Valamivel jobban tudok románul, mint magyarul	1 (1.25%)	–
Sokkal jobban tudok románul, mint magyarul	–	1 (1.35%)

2. ábra

A 2. ábrából kitűnik, hogy a diákok megközelítőleg 60 százaléka véli úgy, hogy sokkal jobban tud magyarul, mint románul, 20 százaléka pedig úgy, hogy valamivel jobban tud magyarul, mint románul. Az adatközlők közül csak kevesen érezték úgy, hogy egyformán beszélnek mind a két nyelvet, a 154 kitöltött kérdőív 12,85 százalékában szerepelt ez a válasz. Bár a G. E. Palade Élelmiszeripari Szakközépiskolában a Kölcsey 2 diákjával szemben 8 diák nyilatkozott úgy, hogy csak magyarul tudnak, mégis ha összességében nézzük a százalékos arányokat, akkor azt mondhatjuk, hogy a két tanintézmény diákjai hasonlóan értékelik saját magyar és román nyelvtudásukat.

Különbség a két oktatási intézmény között nem a magyar–román nyelvtudás területén mutatkozik meg, hanem sokkal inkább a harmadik – és egyes esetekben a negyedik – nyelvekkel kapcsolatban. A kérdőív nyelvtudásra vonatkozó részében arra is rákérdeztünk, hogy az adatközlő ismer-e, beszél-e más nyelvet az anyanyelvén és a románon kívül, a kérdésre érkező válaszok között jelentős különbségek fedezhetők fel. Míg a Kölcsey Ferenc Főgimnáziumban a válaszadók közül mindenki tanult, illetve beszél valamilyen harmadik nyelven, legyen az angol vagy német, addig a G. E. Palade Élelmiszeripari Szakközépiskola diákjainak számottevő része, pontosabban a 74 adatközlőből 40 úgy nyilatkozott, hogy semmilyen más nyelven nem kommunikál a magyaron és a románon kívül. A fennmaradó 34 diák az angolul, a németet, illetve más nyelveket jelölt meg ismertként, de hogy honnan tettek szert erre a nyelvtudásra, arra a dolgozat egy későbbi pontján visszatérünk. A következő fejezetben pedig a nyelvhasználat színterein érvényesülő tendenciákat igyekszünk majd feltárni.

3. A nyelvhasználat szinterei

A nyelvi attitűd kutatása elképzelhetetlen lenne olyan felmérés nélkül, mely azt vizsgálja, hogy az adatközlők a különböző szintereken melyik nyelvet részesítik előnyben. Épp ezért miután részletesen bemutatuk az adatközlők csoportját az előző fejezetben, kitérve nemükre, családi háttérükre, saját nyelvtudásuk megítélésre vonatkozóan, következzenek azok az eredmények, melyeket a nyelvhasználat szintereivel kapcsolatban nyertünk. A kérdőívben ez egy hatkérdéses szekció volt, a hat kérdésből ötben az adatközlő diákoknak egy öt pontos skálán kellett megjelölniük, hogy milyen arányban használják a magyar, illetve a román nyelvet. A skála a következőképpen alakult: A–mindig magyarul, B–többnyire magyarul, de néha románul is, C–egyforma gyakran magyarul és románul is, D–többnyire románul, de néha magyarul is, E–mindig románul.

3.1. A család mint nyelvhasználati színtér

Ahogy azt Katona Hajnal Tünde is megállapítja, „a családi környezetben használt nyelvet több tényező is befolyásolja: egyrészt az anya és az apa etnikai hovatartozása, illetve nyelve, másrészt a házas- vagy élettárs nemzetisége és anyanyelve, harmadrészt pedig a rokonság etnikai homogenitása vagy heterogenitása.”²⁰ Evidens módon a szatmári középiskolások esetében házastársi vagy élettársi kapcsolatáról nem beszélhetünk, viszont a kijelentés fennmaradó része, azaz a szülői és rokoni kapcsolatokról tett állítás továbbra is érvényes.

A kutatott korosztály esetében először is az anyával és az apával fenntartott kapcsolat még kulcsfontosságú szerepet játszik, hiszen a fiatalok többsége otthoni környezetben, a szüleivel lakik, ám kapcsolatuk korántsem ebben a korban indult. A szülők már a nyelvvelsajátítási folyamat kezdetén is ott voltak a gyerek mellett, az első meghatározó három évben az egyén velük kerül a legtöbbször interakcióba. Az anya és az apa azonban nem csak az anyanyelv(ek)et adja át ekkor és a későbbi évek folyamán, hanem a nyelvi attitűdöt is, azaz mindent, ami a gyereket a saját nyelvátviteléhez, valamint más idegen nyelvekhez köti. Már ebben a korai szakaszban kialakulhatnak olyan pozitív, illetve negatív emocionális viszonyulások a nyelvvel kapcsolatban, melyek az egyén további életszakaszaiban is megmaradnak. Épp ezért a kérdőív erre vonatkozó szakaszában a szülőkkel való kommunikációra kérdeztünk rá. Az erre a kérdésre érkezett válaszok alapján egyöntetűen

²⁰ KATONA Hajnal Tünde: i.m. 60.

kimondható, hogy az adatközlő diákok túlnyomó többsége csak magyarul beszél a szüleivel. A Kölcsey Ferenc Főgimnázium 80 adatközlőjéből az édesanyjával folytatott kommunikációt illetően 71 nyilatkozta azt, hogy csak és kizárólag magyarul beszélnek, 9 pedig azt a választ jelölte meg, hogy „többnyire magyarul, de néha románul is”. Százalékokban kifejtve azt mondhatjuk, hogy a válaszadók 88,75 százaléka az A opciót jelölte meg, a B-t pedig a fennmaradó 11,25 karikázta. Hogy teljes legyen a kirajzolódó kép, azt is hozzá kell tennünk ezekhez a számokhoz, hogy az adatközlők az édesanyjákat 100 százalékban magyar nemzetiségüként, magyar anyanyelvüként jelölték meg.

Hasonló megoszlást tükröz az édesapák esete is, ahol 80 diákból 72 csak magyarul kommunikál a szülőpáros férfi tagjával, 6 többnyire magyarul, de néha románul is (két adatközlő nem tudott ez ügyben nyilatkozni, mivel édesapjuk már elhunyt). A főgimnázium adatközlőiről tehát egyértelműen kimondhatjuk, hogy a szüleikkel kapcsolatban kifejezetten a magyar nyelvet használják kommunikációs célra.

Ezt a tendenciát látszik igazolni a G. E. Palade Élelmiszeripari Líceumban végzett kutatás is. Az édesanyjával való kommunikációra rákérdező pont eredményei azt mutatják, hogy a 74 adatközlőből 69 csak magyarul beszél anyjával, 3 többnyire magyarul, de néha románul is, valamint 1-1 adatközlő egyforma mennyiségben magyarul és románul is, illetve többnyire románul, de néha magyarul is. Az édesapák tekintetében azt mondhatjuk, hogy 62-vel csak magyarul kommunikál a gyerekek, 2-vel többnyire magyarul, de néha románul is, valamint 5-tel többnyire románul, de néha magyarul is. Az utóbbi számhoz az is hozzátartozik, hogy az az 5 édesapa, akivel gyereke többnyire románul beszél, román nemzetiségű és anyanyelvű. Ugyanez az 5, vegyes házasságból származó gyerek az anyanyelvi kérdésnél a román opciót jelölte meg, azaz az apa nyelvét tartja anyanyelvének. Íme, jól látható tehát, hogy Katona Hajnal állítása szatmári kontextusban is beigazolódni látszik: a szülő etnikai hovatartozása és anyanyelve befolyásolja az egyén nyelvhasználatát.

A kérdőív kitért a nagyszülőkkel való kommunikációra is, az erre a kérdésre kapott válaszok is igazodnak az eddig megfigyelt tendenciához, azaz a gyerekek szívesebben kommunikálnak magyarul a szűk, családi körben. A Kölcseyben a 80 válaszadó közül 72 nyilatkozott úgy, hogy nagyszüleivel csak és kizárólag magyarul beszél, 7-en többnyire magyarul, de néha románul is, valamint egy diák mondta azt, hogy egyforma gyakorisággal románul is, magyarul is. Hasonló adatokat kaptunk a másik iskola diákjaitól is: 70 válaszadóból (4 diáknak már nincsenek életben a nagyszülei) 68 csak magyarul beszél a nagyszüleivel, 2 pedig többnyire magyarul. Korántsem meglepőek ezek az adatok, ugyanis mint már korábban kifejtettem, a G. E. Palade Élelmiszeripari Szakiskolában sok ingázó diák tanul, akik a környező magyarlakta falvakból származnak. Ezekben a falvakban ma sem ritka jelenség, hogy az

idősebb generáció nem beszéli a román nyelvet. Nyilvánvaló tehát, hogy ha az unokák még szeretnének is velük románul kommunikálni, a második nyelv ismeretének hiánya gátat szabna ennek.

Következő pontként a testvérekkel szembeni nyelvhasználatra kérdeztünk rá, mely ráerősített arra a tényre, melyre az előbbieket is: családi környezetben a egyén szívesebben használja a közösségi nyelvet, melyet szüleitől örökölt. A Kölcsey Ferenc Főgimnázium 80 adatközlőjéből csak 65-nek van egy vagy több testvére, ebből a 65-ből 60 csak a magyar nyelvet használja a testvérel való kommunikációra, 4 többnyire a magyart, de olykor a román is, illetve egy adatközlő nyilatkozta azt, hogy egyforma gyakran használják a magyar és a román nyelvet. Ezt az arányt igazolják vissza a G. E. Palade adatközlői is (az ő esetükben 74 diákból 6-nak nincs egy testvére sem). A fennmaradó 68-ból 60 csak magyarul, 6 többnyire magyarul, de néha románul is, 1 többnyire románul, és szintén 1 csak és kizárólag románul. Ezek az adatok azt engedik sejtetni, hogy azokban a családokban, ahol az apa román anyanyelvű, ott a teljes kommunikáció is román nyelven zajlik, a gyerekek pedig a románul tekintik anyanyelvüknek.

	Édesanya		Édesapa		Nagyszülők		Testvér(ek)	
	Kölcsey	Palade	Kölcsey	Palade	Kölcsey	Palade	Kölcsey	Palade
Csak magyarul	71	69	72	62	72	68	60	60
Többnyire magyarul	9	3	6	2	7	2	4	6
Egyformán magyarul és románul	-	1	-	-	1	-	1	-
Többnyire románul	-	1	-	5	-	-	-	1
Csak románul	-	-	-	-	-	-	-	1

3. ábra: A családi környezetben használt nyelvek aránya lebontva a két iskolára

3. 2. A baráti körök mint nyelvhasználati szinterek

Tudvalevő, hogy a vizsgált korcsoport, a 15–18 éves fiatalok számára a szűk családi kör és az iskola mellett a baráti közösség is szocializációs szintéreként működik. Újfajta viselkedési mintákat, értékrendeket sajátítanak el, melyek olykor akár ellentétes viszonyban is állhatnak az addigiakkal. Azt, hogy valójában milyen fontos az egyén életében a barátságkötés és ezen kapcsolatok ápolása, jól mutatja a tény is, hogy a nyelvtudományok is foglalkoznak a baráti

körökkel, gondoljunk csak a csoportnyelv- és szlengkutatásokra, melyek részletesen elemzik az ezen a szintéren használt nyelvváltozatokat. Ám nem csupán ebből a szempontból válhat érdekes vizsgálati tárgyá a baráti kör nyelvhasználata, hanem a nyelvi attitűd kutatásakor is, hiszen majdhogynem olyan fontos adatokat nyerhetünk ebből ki, mint a családi környezetben megfigyelt nyelvhasználatból. Ezen egyszerű oknál fogva szerepel jelen kutatásban is a baráti körökben használt nyelvre való rákérdezés is.

Még mielőtt azonban belevágnánk az eredmények bemutatásába, tisztáznunk kell egy kérdést, mely könnyen felmerülhet a kutatás ezen pontján: vajon nem áll-e fent az a lehetősége annak, hogy az adatközlők barátaik egybeesnek az osztálytársakkal? A kapott adatok azt mutatják, hogy erről egyáltalán nincs szó: míg az osztálytársakkal való nyelvhasználat esetében a mérleg nyelve szinte 100 százalékban a „csak magyarul” opció fele mozdul el, addig az adatok azt mutatják, hogy a baráti közösségek inkább heterogén jellemzőket mutatnak, így valószínűsíthető, hogy az osztálytársak és a barátok köre nem egyezik, még ha elő is fordulnak közös elemek.

Hogy konkrét adatokkal is bizonyítsuk előbbi elgondolásunkat, következzenek a számszerűsített adatok mindkét tanintézményből. A Kölcsey Ferenc Főgimnázium diákjai 80 esetből 44-szer mondták azt, hogy barátaikkal csak magyar nyelven kommunikálnak. 25-en úgy nyilatkoztak, hogy többnyire magyarul beszélgetnek barátaikkal, de olykor románul is; 11-en egyforma gyakorisággal románul és magyarul is, 6-an többnyire románul, valamint 2 adatközlő a „csak románul” opciót jelölte be. A számokból jól látható, hogy a legtöbben csak magyarul, vagy többnyire magyarul beszélgetnek barátaikkal, de nem elhanyagolható azoknak a száma sem, akik egyformán gyakran románul és magyarul, többnyire románul, vagy csak románul kommunikálnak barátaikkal.

Ezt a tendenciát követik a G. E. Palade Élelmiszeripari Líceum diákjaitól kapott információk is. A 74 adatközlőből 39 csak a magyar nyelvet használja a barátokkal való kommunikálásra, 28 többnyire a magyart, 5 egyformán mindkét nyelvet, 1 többnyire a románt, és szintén 1 kizárólag a románt.

Szemügyre véve az adatokat, azt mondhatjuk, hogy a szatmári diákok igyekeznek saját nemzetiségükből barátokat választani maguknak, elvitathatatlan a magyar nyelv dominanciája, de nyitottak más nyelvűek felé is. Igaz ez kifejezetten azokra a fiatalokra, akik urbánus környezetben laknak, hiszen a városokban a lakóközösségek meglehetősen heterogének. Gondoljunk csak a népszámlálási adatokra, melyek szerint Szatmárnémetiben két román lakosra jut egy magyar, ezt szem előtt tartva érthető tehát, hogy ezekben a közegekben miért könnyebb más anyanyelű ismerősre/barátra szert tenni, mint a tömbmagyarsággal rendelkező környező falvakban.

3.3. A szomszédság mint nyelvhasználati színtér

Amennyiben azt állítjuk, hogy a családi és baráti kör befolyással van az egyén nyelvhasználatára, akkor azt is hozzá kell tennünk, hogy a lakóhellyel, és ezen belül a szomszédsággal is ez a helyzet. Bár kevésbé szoros a kapcsolat az egyén és a szomszédjai között, mint az egyén és a családja/barátai között, mégsem mondhatjuk azt, hogy a környező lakóközösség és az egyén között nincs kölcsönhatás. Csak hogy egy példát hozzunk az előző állítás igazságértékének láttatására, vessünk egy pillantást az erdélyi szórványmagyarságra, melyek egykor magyar közösségek voltak, majd kétnyelvűvé lettek, s végül a román nyelv és a román szomszédok domináns hatása miatt elindult a nyelvcsere.

Tehát mivel a lakóhelyet övező nyelvi környezetnek is ekkora hatása lehet az egyénre, a kérdőívben mindenképp helyet kellett kapnia egy erre vonatkozó kérdésnek is. A kérdésre érkezett válaszok továbbra is igazodnak az előzetesen megfigyelt tendenciákhoz: a környező falvakban élő diákok sokkal többször választották a „csak magyarul” opciót a felajánlottak közül, köszönhetően annak, hogy ezeken a településeken még nem ritka a tömbmagyarság jelenléte. Az urbánus környezetből származó diákok esetében a „csak magyarul” száma csökken, ezzel párhuzamosan a hangsúly eltolódik a többi válaszlehetőségre.

Tanintézményenként ez az adatsomag a következőképpen néz ki: a Kölcseyben 80 adatközlő közül 36 jelölte meg a „csak magyarul” opciót, 25 többnyire magyarul kommunikál a szomszédjaival, 11 egyforma gyakorisággal magyarul és románul, 6 többnyire románul, és 1 csak románul. A G. E. Palade-ban – ahova több ingázó jár, mint a másik iskolába – a 74 adatközlőből 49 csak a magyar nyelvet használja a szomszédjaival, 18 többnyire a magyar nyelvet, 5 a román és a magyar nyelvet egyforma arányban, illetve 1-1 adatközlő többnyire vagy kizárólag a románt.

3.4 Az iskola mint nyelvhasználati színtér

Kétségtelen, hogy a diákok életében az iskola az egyik legmeghatározóbb tér, ahol idejük nagy részét töltik, így evidens módon ez a helyszín sem maradhatott ki a kutatás fókuszpontjai közül. Már csak azért is érdemes felvetni ezt a kérdést, mert két különböző típusú tanintézményről beszélünk: a Kölcsey Ferenc Főgimnáziumban kizárólag magyar nyelvű elméleti oktatás zajlik, a G. E. Palade Élelmiszeripari Szakiskolában kéttannyelvű intézmény, román és magyar nyelvű képzést nyújtanak mindazoknak, akik az élelmiszeriparban akarnak elhelyezkedni a későbbiekben. Okkal vetődik fel a kérdés, hogy vajon van-e bármilyen hatással a kéttannyelvű oktatás a magyar diákok nyelvhasználatára az egytannyelvű diákokhoz képest.

Hogy a fenti kérdésre megadjuk a választ, először is az iskolai környezetet két alpontra bontottuk a kutatás során: tanárokkal való kommunikációra, valamint az osztálytársakkal folytatott kommunikációra. A diákoknak mindkét pontot illetően kellett választaniuk a felkínált opciók közül.

A Kölcsey Főgimnázium diákjainak válaszaiból az derül ki, hogy 80 diákból 14 csak és kizárólag a magyar nyelvet használja a tanáraival szemben, 65 pedig többnyire a magyart, de néha a románt is, illetve 1 adatközlő karikázta az „egyforma gyakorisággal magyarul és románul is” opciót. Ezzel szemben a G. E. Palade 74 adatközlője közül 24 jelölte meg kizárólagosan a magyar nyelvet, 45 pedig a „többnyire magyarul, de néha románul is” lehetőséget. További 4 úgy gondolja, hogy egyforma gyakorisággal használja anyanyelvét és a román nyelvet is, illetve egy diák saját bevallása szerint többször használja a románt, mint a magyart. Azt a tényt, hogy az élelmiszeriparisok közül 10-zel többen mondták, hogy csak és kizárólag magyarul beszélnek a tanárral, ismét azzal magyarázhatjuk, hogy a diákok java része rurális környezetből, tömbmagyar közösségből érkezett, önértékelésük szerint pedig csak magyarul, vagy magyarul sokkal jobban beszélnek, így ezt a nyelvet használják biztosabban.

Az osztálytársakkal való kommunikálás nagyon tiszta képet mutat mindkét iskolában, az osztályközösségen belül szinte kizárólagosan a magyar nyelv érvényesül. A Kölcseyben ez 80-ból 79 „csak magyarul” jelölést jelent, 1 adatközlő pedig a „többnyire magyarul, de néha románul is” lehetőséget választotta. A G. E. Palade 74 megkérdezett tanulója közül 68 csak magyarul beszélget az osztálytársaival, 6 pedig többnyire magyarul.

Ehhez a kérdéskörhöz mindenképpen érdemes hozzátenni, hogy a szatmári fiatalok szerencsés helyzetben voltak abból a szempontból, hogy módjukban állt megválasztani a szakoktatás nyelvét, hiszen a G. E. Palade Élelmiszeripari Szakközépiskola ugyanannyi helyet biztosít azoknak, akik magyarul szeretnék végezni a képzést, mint akik románul óhajtják mindezt. Bár – ahogy a kérdőív adataiból kiderül – a szülők még többségében román nyelvű oktatásban vettek részt, ma már a középiskolába jelentkező diák szép számmal választhat magyar nyelvű szakképzések közül is. S kérdőíves kutatási módszer nem adott arra lehetőséget, hogy mélyebben beleássuk magunkat az okfejtésbe, hogy valójában mi is befolyásolta a döntésben a diákokat, de mindenképp további vizsgálódásra érdemes kérdés ez is. A felmérés kitért a továbbtanulásra és a felsőoktatás nyelvére is, erre a dolgozat egy későbbi pontján visszatérünk még. Egyelőre vonjuk le azt a konzekvenciát, hogy a szatmári magyar anyanyelvű diákok sokkal szívesebben választják az anyanyelven zajló oktatásban való részvételt, annak ellenére, hogy lenne lehetőségük máshogy is dönteni.

3.5 Az írott és az audiovizuális média, valamint az internethasználat mint nyelvhasználati színtér

A kutatás során használt kérdőívben öt kérdés foglalkozik ezzel a témakörrel. Rendre rákérdez az írott médiafogyasztás nyelvére, mely alá a szépirodalmat, valamint a különböző nyomtatott sajtótermékeket soroltuk be, azaz a napilapokat, újságokat és a folyóiratokat. Az audiovizuális médiafogyasztásra vonatkozó kérdés a televízió, pontosabban a különböző tévéműsorok kapcsán mérte fel a nyelvhasználatot. Szintén ugyanezt vizsgáltuk meg az internethasználat esetében is, azaz hogy milyen nyelvű oldalakat böngész a diák. Végül, de nem utolsónak arra is kíváncsiak voltunk, hogy összességében otthon milyen nyelvű könyvek vannak a család birtokában, illetve, hogy az adatközlő szokta-e ezeket forgatni, olvasni. Arra, hogy mindezek a médiumokon keresztül a diákok műfajilag milyen tartalmakat részesítenek előnyben, a kérdőív nem tért ki.

A két iskolából érkező válaszok elemzése után azt mondhatjuk, hogy a diákok médiafogyasztási szokásai hasonlóak, mindkét adatközlő-csoport előnyben részesíti a magyar nyelvű tartalmat. Eltérés csupán egyetlen pontban mutatkozik.

	Csak magyarul	Többnyire magyarul, de néha románul	Egyformán magyarul és románul	Többnyire románul, de néha magyarul	Csak románul
Írott sajtó	36	38	4	2	–
Audioviz. média	31	37	11	1	–
Internethasználat	33	38	12	–	1
Otthoni könyvek	47	39	8	–	–

4. ábra: A Kölcsey Ferenc Főgimnáziumban kapott eredmények

Ahogy az 4. számú ábráról is kitűnik, a Kölcsey diákjai között többségben vannak azok, akik a „többnyire magyarul, de néha románul” opciót választották az egyes médiafelületekre vonatkozóan, őket szorosán követik azok a diákok, akik csak magyar nyelven fogyasztják ugyanezeket a médiatartalmakat. Számottevő azoknak a diákoknak a száma is, akik mindkét nyelven egyforma gyakorisággal néznek televíziót, valamint böngésznek az interneten, de alig akad olyan adatközlő, aki azt nyilatkozta volna, hogy a román nyelvű sajtót követi figyelemmel, legyen az írott vagy audiovizuális. A család birtokában lévő könyvekről meg egyértelműen kimondhatjuk, hogy a magyar nyelv dominál az otthoni könyvespolcokon. Ám a kérdőív arra is rákérdezett, hogy a diákok olvassák-e is ezeket vagy sem. Az adatközlők halmazából 60 százaléka adott pozitív választ erre a kérdésre, a fennmaradó rész tehát nem

veszi kezébe az otthon könyveket. Hogy milyen jellegű és mekkora mennyiségű könyvvállományról van szó, arra nem tértünk ki a felmérés során.

Hasonló képet mutat a G. E. Palade Élelmiszeripari Szakközépiskolában végzett kutatás is, bár itt a mérleg nyelve átbillen a „csak magyarul” opcióra. Szintén szignifikáns csoportot képeznek azok, akik többnyire magyar nyelven fogyasztják a tartalmakat a különböző platformokon, de néha románul is, valamint kisebb számban bár, de vannak olyanok is, akik egyforma gyakorisággal olvasnak és tévéznek mindkét nyelven. A kizárólagos román tartalomfogyasztás ebben az esetben sem jellemző. Mint említettem, egy pontban mutat nagy eltérést a két adathalmaz: a szakiskolás diákoknak (74 db) csupán 40 százaléka olvassa az otthon található könyveket. Hogy ennek mi áll háttérében, arra a kérdőív nem tért ki, bár sejthető, hogy a szakirányú képzés nem követeli meg a folytonos olvasást.

	Csak magyarul	Többnyire magyarul, de néha románul	Egyformán magyarul és románul	Többnyire románul, de néha magyarul	Csak románul
Írott sajtó	37	30	6	–	1
Audioviz. média	32	33	9	–	–
Internethasználat	33	29	10	–	2
Otthoni könyvek	47	18	9	–	–

5. ábra: A G. E. Palade Élelmiszeripari Szakközépiskolából kapott eredmények

Az írott és audiovizuális médiával, valamint az internethasználattal foglalkozó rész nem lenne terhes, ha nem mondanánk el, hogy a kérdőív összeállításakor előfeltételeztük, hogy minden diáknak ugyanazokhoz a forrásokhoz van hozzáférése: a helyi magyar nyelvű nyomtatott napilaphoz, a helyi magyar nyelvű internetes hírportálhoz, valamint a helyi tévé is sugároz magyar nyelvű adásokat. Emellett természetesen úgy az internet, mint a műholdas vagy kábeltévé szolgáltatás révén anyaországi tartalmakhoz is hozzáférnek, így a médiatartalmak fogyasztási nyelve a diákok saját preferenciáin és nyelvtudásán múlik. Összességében azt vonhatjuk le konzekvenciaként, hogy „a digitális szolgáltatások igénybevétele során megvalósuló nyelvhasználat [...] gyakorlatilag tükrözi a virtuális tértől független kommunikációt: a nyelvválasztás ebben az esetben egyrészt nyelvismeretfüggő, másrészt pedig a kommunikáció oka és célja által meghatározott.”²¹ Hasonló következtetésre jutott Bene Annamária is, aki a magyar—szerb kapcsolatot vizsgálta meg általános iskolások esetében. A Szerbiában kisebbségként élő magyar nyelvközösség általános iskolásai a szatmárnémeti

²¹ KATONA Hajnal Tünde: i.m. 99.

diákokhoz hasonlóan a magyar nyelvet magasabb presztízssüként értékelik a szerbbel szemben, és a különböző szintereken igyekeznek azt használni. Bár Bene felveti annak a gondolatát, hogy a későbbiekben ezek a gyerekek óhatatlanul is olyan környezetbe kerülnek, ahol a magyar használata korlátoltabb, tanulmányát mégis ezzel a pozitív megállapítással zárja: „Ettől eltekintve a nyelvcsere (language shift), tehát az, hogy egy közösség egy másik általában a többség nyelvére tér át, hosszú távon nem fenyeget.”²² Úgy vélem, a szatmári magyar nyelvközösség esetében is megfogalmazhatnánk egy hasonló kicsengésű következtetést.

A harmadik fejezet arra kereste a választ, hogy a különböző szintereken a szatmárnémeti diákok melyik nyelvet részesítik előnyben, a magyart avagy a románt. Áttekintve azt a négy közösséget, melybe egy diák beletartozik (család, baráti kör, lakóhelyi övezet, iskolai környezet), valamint a médiatartalmak fogyasztását nyelvhasználati szempontból, azt mondhatjuk, hogy a magyar a domináns nyelv, a román jelentősen háttérbe szorul, melynek egyik lehetséges oka az elégtelen nyelvismeret. Továbbá azt is megállapíthatjuk, hogy a nyelvhasználatot illetően nem mutatkozik szignifikáns különbség az egy- és kéttannyelvű iskolák diákjai között.

²² BENE Annamária: i.m. 173.

4. Nyelvi attitűdök

„A nyelvi attitűd a nyelvhasználati formákhoz való szubjektív viszonyulást, egyes embereknek és emberek csoportjainak nyelvekkel, nyelvváltozatokkal, nyelvi jelenségekkel, elemekkel, illetőleg a nyelvhasználattal szembeni beállítottságát, az ezekről kialakult értékelő jellegű vélekedését jelöli.”²³ –írja Gréczi–Zsoldos Enikő, és definíciója teljes mértékben egyetért a Kiss Jenő-féle meghatározással, mely szerint a nyelvi attitűd az embereknek a nyelvekkel szembeni beállítottságát, hozzájuk való viszonyulását, vélekedését jelöli.²⁴ Ez a két meghatározás ugyanannál a sajátosságánál ragadja meg a nyelvi attitűdöt, ám a nyelvekkel, nyelvváltozatokkal szembeni beállítottság és értékelés mellett a nyelvi attitűdnek más tényezői is vannak. Colin Baker szerint mindenképp számításba kell vennünk az ilyesfajta vizsgálatok esetén a kort, a nemet, az iskolát, a családi és kulturális háttérrel is.²⁵ Az eddigiekben a Baker-féle tényezők tisztázása volt a cél, a második és a harmadik fejezetben letisztáztuk a diákok korát, nemét, az iskolai környezetet, valamint a családi és kulturális háttérrel, így nem marad más hátra, minthogy a nyelvvel szembeni beállítottsággal is foglalkozzunk.

A kutatási kérdőív legnagyobb részét a nyelvi attitűdre vonatkozó kérdések teszik ki, melyek immár nem csak zártak, hanem több esetben nyitottak is, ezekre a diákoknak szöveges formában kellett válaszolniuk. Legelőször is arra voltunk kíváncsiak, hogy az adatközlők melyik nyelvet tekintik anyanyelvüknek, milyen más nyelvtudással rendelkeznek, illetve honnan tettek erre a nyelvtudásra szert. Ezt követően a kérdések igyekeznek azt feltérképezni, hogy milyen az adatközlők szubjektív viszonyulása a magyar és a román nyelvhez, melyiket szeretik jobban, melyik segítségével tudják a legjobban kifejezni gondolataikat. Két kérdés foglalkozik az anyanyelvvel kapcsolatban és a románnal kapcsolatban megtapasztalt negatív, stigmatizáló élményekkel, az utolsó két kérdés pedig az oktatásra és a továbbtanulásra vonatkozik. Ezen kérdések mentén próbáljuk feltérképezni a szatmári fiatalok magyar és román nyelvvel kapcsolatos nyelvi attitűdjét.

4.1 Az anyanyelv és más nyelvek elsajátítása

Mivel a nyelvi attitűd mindenképp valamilyen emocionális odafordulást feltételez egy nyelv felé, legyen az pozitív vagy negatív töltetű, a kutatás során mindenképp le kellett

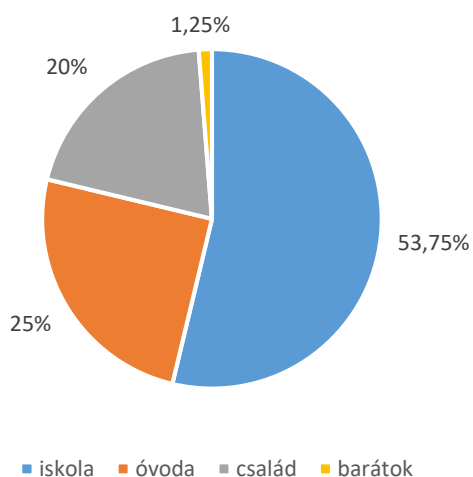
²³ GRÉCZI–ZSOLDOS Enikő: *A nyelvi attitűd*. A vörös postakocsi. 2011/nyár. Online: <http://www.avorospostakocsi.hu/2011/12/16/a-nyelvi-attitud-2/> (Utolsó hozzáférés: 2017.04.19.)

²⁴ KISS Jenő: *Társadalom és nyelvhasználat*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1995, 135.

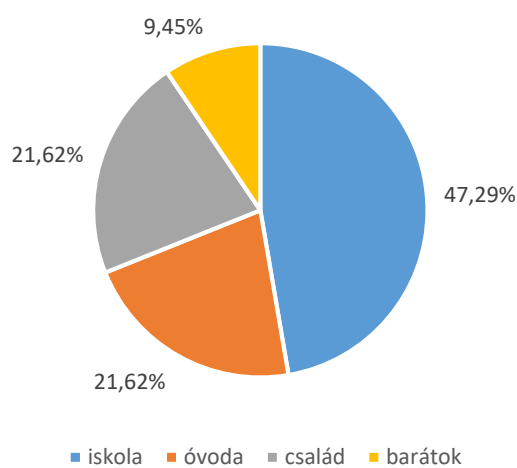
²⁵ BAKER, Colin: *Attitudes and Language. Multilingual Matters*, Clevedon–Philadelphia–Adelaide, 1992, 45.

nyúlnunk a probléma gyökeréig. Meg kellett vizsgálnunk, hogy melyik nyelvet milyen körülmények között sajátították el az adatközlők, ugyanis evidens módon másképp szemléljük azt, amit kíváncsiságból, külső kényszerből, vagy esetleg valamilyen egyéb belső indítatásból tanulunk meg.

A kérdőívre érkezett válaszok feldolgozása alapján azt mondhatjuk, hogy az adatközlők szignifikáns többsége a magyar nyelvet sajátította el először: a Kölcseyben ez 100 százalékos arányt jelent, a G. E. Palade-ban pedig 74 adatközlő közül 73 jelölte be a magyart mint első nyelvet. A fennmaradó egy a román nyelvet választotta. Természetesen az anyanyelvet mindenki a szüleitől tanulta meg. Ettől sokkal érdekesebb képet mutat a második nyelv kérdése. A Kölcsey Főgimnázium diákjai közül 78 a románt jelölte meg második nyelvként, egy esetben az angol, és szintén egy esetben a német töltötte be a második nyelv helyét. Ám a honnan? kérdésre korántsem érkeztek olyan egyöntetű válaszok, mint az előző esetben. Bár túlnyomórészt az iskolához kötik a második nyelv elsajátítását, azért nagy számban képviseltetik magukat azok is, akik már az óvodában nagyobb nyelvismeretre tettek szert. Fontos forrásnak bizonyul a család is, valamint egy esetben az adatközlő a baráti körben tanulta meg a román nyelvet. A G. E. Palade diákjai egyetlen adatközlő kivételével mind a románt jelölték meg második nyelvként, a fennmaradó diák a magyart mint második nyelvet sajátította el. A kölcseys diákokhoz hasonlóan az élemleriparisok is főként az iskolai oktatás alatt tettek szert a román nyelvtudásra, de 16-16 adatközlővel az óvoda és a család is fontos forrásként jelenik meg. Hét adatközlő pedig azt nyilatkozta, hogy a második nyelvet a baráti társaságában tanulta meg.

5. ábra: Kölcsey F.: másodnyelv elsajátítása

6. ábra: G.E. Palade: másodnyelv elsajátítása

Nem beszélhetünk nyelvi attitűdről anélkül, hogy ne foglalkoznánk a harmadik elsajátított nyelvvel is, ugyanis napjainkban már szinte minden fiatal internethozzáféréssel rendelkezik, tagja valamilyen közösségi oldalnak, azaz csatlakozik egy globális háléhoz,

melynek univerzális nyelve az angol. A kölcséys diákok esetében azt mondhatjuk, hogy mindenki rendelkezik valamilyen harmadik nyelvi ismerettel: 80 adatközlőből 63-an az angolt jelölték meg, 17-en a németet, és egyetlen esetben a román jelent meg mint harmadik nyelv. Arra a kérdésre pedig, hogy honnan tettek szert erre a nyelvtudásra, meglepően egyöntetű válasz érkezett, az adatközlők 64 esetben az iskolai oktatás során tanulták meg a harmadik nyelvet, 7-en a családi közösség keretein belül, 5-en az internetnek köszönhetik nyelvtudásukat, valamint 4 diák a rajzfilmeknek és filmeknek tudja be az idegennyelv-ismeretet.

A Kölcséyből érkező eredmények és az élelmiszeripari iskola diákjaitól kapott válaszok között hatalmas törés mutatkozik. A G. E. Palade 74 tanulója közül 40-en azt az opciót választották, hogy egyáltalán semmilyen más nyelvet nem ismernek a magyaron és a románon kívül, 31 tanuló jelölte meg az angolt, egy tanuló a németet, és szintén egy-egy a spanyolt és az olaszt. Emlékezzünk vissza a kölcséys eredményekre, ahol szinte mindenki az iskolában sajátította el a nyelvtudást, talán így még érzékletesebb lesz az élelmiszeripari iskola diákjainak válasza. A 34 diákból, aki rendelkezik valamilyen más nyelvismerettel a románon kívül, 17 azt válaszolta, hogy a nyelvtudását az internetnek köszönheti (internetes barátságok, videójátékok), 14 az iskolát jelölte meg a nyelvelsajátítás forrását, valamint 3-an a család keretein belül tanulták meg a harmadik nyelvet. Bár e dolgozat keretei nem engedik meg, hogy mélyebben foglalkozzunk az iskolai idegennyelv-oktatás sikertelenségével a szakiskolások esetében, mégis vizsgálatra érdemes probléma ez, melynek feldolgozása, majd az ebből következő helyes konzekvenciák levonása hosszú távon pozitív hozadékkal járhatna a további generációk számára.

A nyelvelsajátításról összességében az alábbi állításokat fogalmazhatjuk meg: a második nyelv – mely többnyire a román – elsajátításában kulcsfontosságú szerepe van az oktatási rendszernek, hiszen az adatközlők jelentős része az iskolában szerezte meg a másodnyelvi ismereteit, emellett a család is remek táptalaja a nyelvelsajátításnak. A harmadik nyelvre már csak az elméleti iskolában fektetnek nagy hangsúlyt, az adatok azt mutatják, hogy a szakképzésben résztvevők több mint fele semmilyen idegen nyelvet nem ismer. Hogy ez önhibájából adódóan van-e így, vagy a képzésük már nem terjed ki erre, azt a kérdőív keretein belül nem sikerült megállapítani.

4.2. A magyar és a román nyelv szubjektív megítélése

A kutatás következő részében arra kerestük a választ, hogy a diákok milyen érzelmi odafordulással vannak a magyar és a román nyelv iránt, azaz hogyan értékelik ezt a két nyelvet. A kérdések kitértek a következő szempontokra: melyik nyelv segítségével tudják jobban kifejezni gondolataikat, melyiket szeretik jobban, melyik tetszik jobban, melyiket tartják

hasznosabbnak, valamint hogy van-e valami, amit szívesebben mond az egyén egyik vagy másik nyelven.

Az első kérdés, mely szorosan ezzel a problematikával függ össze, az nem más, minthogy „Melyik nyelvet szereted jobban?” A Kölcsey és a Palade eredményei ezen a ponton újra találkoznak, ugyanis mind a két iskola diákjai javarészt a magyar opciót karikázták be. Meglepő módon azonban a második helyen nem a román áll, hanem az angol, ugyanis mind a két iskolában 6-6 diák az angolt jelölte meg mint legjobban szeretett nyelv. Ezt követte a román: a kölcseysek közül 3-an jelölték meg ezt, a Palade diákjai közül pedig 4-en szeretik a románt jobban, mint a többi nyelvet. A Kölcseyben a románt azonban nem csak az angol nyelv előzte meg, hanem a német is, ugyanis 4 diák mondta azt, hogy ő a német nyelvet szereti a legjobban. A Palade-ban a németet senki nem jelölte meg, ám az „egyéb” opciónál valaki a spanyolra voksolt (ez az adatközlő harmadik nyelvként a spanyolt jelölte meg, melyet a külföldön töltött évek alatt tanult meg). Összességében, az iskolákban külön-külön és összesítve is a magyar nyelvet szeretik leginkább az adatközlők, őt követi az angol nyelv, majd harmadikként a román, tehát az állam nyelvén a vizsgált esetekben a harmadik nyelv is felülkerekedett.

Szorosan ehhez a kérdéshez kapcsolódik a következő kettő is, mely arra kíváncsi, hogy az adatközlőnek tetszik-e a román és a magyar nyelv, illetve a döntés mellé indoklást is vár. Az előző kérdésre kapott válaszokat szem előtt tartva már korántsem meglepőek a most következő számok. A Kölcsey és a Palade esetében is az adatközlők több mint fele nyilatkozott úgy, hogy nem tetszik neki a román nyelv. Az előbbi intézményben 80 diákból 42-nek nem tetszik, utóbbiban pedig 74-ből 40-nek.

Mivel ez a kérdés már azok közé tartozott, amelyeknek volt egy nyitott része is, ezért most már nem csak a puszta számadatokból indulhatunk ki következtetéseink megfogalmazásakor, hanem az adatközlők saját véleményéből is. Azok, akik a „nem tetszik” opciót jelölték be, általában ugyanazokat az okokat sorakoztatták fel. A leggyakrabban előforduló indok az nem más, mint a román nyelv oktatásának nem megfelelő kivitelezése, melyet maguk a diákok is felismernek. A KK7-es²⁶ számú adatközlő a következőképp támasztotta alá döntését: „*Nem tetszik mert, úgy tanítják az iskolában, hogy tíz év után sem tudok románul. Nem arra fektetik a hangsúlyt, hogy megtanuljunk románul, hanem hogy minél többet magoljunk.*”. Hasonlóképp fogalmazza meg véleményét a KK18-as adatközlő is: „*Nekem személyesen azért nem tetszik, mert annak ellenére, hogy lassan már 10 éve tanítják, még mindig nem beszélem, pedig igazán szeretem a nyelveket.*” Egy másik, többször előforduló ok a nyelvelsajátítás kötelezősége és a

²⁶ A kutatás során kitöltött kérdőívek száma a következőképpen alakul: az első K a kérdőívre mint műfajra utal, a második betű vagy a Kölcsey Főgimnáziumra (K) vagy a Palade szakiskolára (P), a számjegy pedig a kérdőív sorszáma. Így könnyen visszakéreshető egy-egy válasz az adathalmazban.

román nyelv nemismeréséből származó kudarc félelme volt, ahogyan az a KK57-es adatközlő írásából kiderül: „*Mert én ebbe beleszülettem, és nem volt választásom, kényszerítettek arra, hogy megtanuljam, mert muszáj. Ezek után elment tőle a kedvem, és melleleg nem is olyan szép nyelv, amit az ember szívesen tanulna. Nem beszélve arról, hogy ugyanolyan szinten tanuljuk, mint a román gyerekek.*”

Voltak azonban olyan kérdőívek is, amelyekben amellet érveltek az adatközlők, hogy miért tetszik nekik a román nyelv. Sokan hivatkoztak a román neolatinságára és az ebből fakadó hasonlóságokra a román és más latin eredetű nyelv között. A KK47-es adatközlő így ír: „*Azért tetszik a román nyelv, mert hasonlít az olaszra és a spanyolra, amik szerintem nagyon szép nyelvek. Ha az ember beszél románul, akkor ezeket is könnyebben tanulja meg.*” A másik nyomós érv, melyet többen felhoztak a román nyelv mellett, az a román nyelvnek a személyes kapcsolatokban betöltött funkciója: „*Az oviban a gyerekek csak románul beszéltek, s megtetszett. Később már a szomszédokkal is csak románul beszéltem, és azóta is sok román barátom van.*” Végül, de nem utolsó sorban voltak olyan diákok is, akik a román nyelvet a nyelvi szépségei miatt tartják tetszetősnek: „*Nagyon sok minden tetszik benne: sok különleges kifejezése van, pl. szólások, közmondások, vagy akár a szleng kifejezések is. Néha olyat is ki tudok fejezni románul, amit magyarul nem.*” –írta a KK3-as adatközlő.

Ha megvizsgáltuk a román nyelv helyzetét, akkor nem mehetünk el szó nélkül a magyar mellett sem. A számadatok egyöntetűen azt sugallják, hogy a szatmári fiataloknak tetszik a magyar nyelv: a Kölcseyben 80 adatközlőből 79, a Palade diákjai közül pedig mindenki pozitívan nyilatkozott a nyelvről. Az az egy kölcseys (KK13), akinek nem tetszik a magyar nyelv, a következőt írta: „*Nem tetszik, mert túl sok benne az összetett szó, aminek nehéz megtanulni a helyesírását, és a tudományos szavak is, amiket nem mindig értek, és nem is mindig tudom őket kiejteni.*”

Többet tudunk azonban meg azokból a válaszokból, melyek a „tetszik” opciót egészítik ki. Sokaknak már csak az is elég indok volt, hogy ez az anyanyelvük, így mindenképp megérdemli, hogy a beszélőnek tetszen, más diákok viszont kiemelték a nyelv szépségeit is: „*Azért tetszik, mert elképesztő, hogy milyen sokszínű és kifejező a magyar nyelv. Szerintem, vagyis számomra ez a legszebb nyelv, hiszen pl. a szépirodalom szintjén is csodás, lefordíthatatlan művek születtek*” (KK56). Ugyanezt ragadja meg a KK57-es adatközlő is, aki így ír: „*Természetesen tetszik, mert az anyanyelvem. Másrészt pedig szerintem ez egy olyan gazdag és játékos nyelv, hogy öröm hallgatni. Nagyon dallamos, és annyiképpen ki tudom magam fejezni, ahányféleképpen csak akarom.*” Jól látható, hogy az adatközlők főként a nyelv belső vagy annak vélt tulajdonságai alapján alkotják meg ítéletüket.

Mint a fentebb idézett válaszokból kiderült, az adatközlők sokkal jobban szeretik a magyar nyelvet a románánál, és azt is szignifikáns mennyiségű adatközlő mondta, hogy a magyar tetszik nekik, de a román nem. Mindezek után feltettük nekik azt a kérdést is, hogy hogyan ítélik meg a két nyelv hasznosságát. A diákok mindkét oktatási intézményben 100 százalékos arány mellett hasznosnak tartották a magyar nyelvet. A Palade diákjai két nagy érvet fogalmaztak meg ezzel kapcsolatban: egyik szerint, ha az ember elhagyja az országot, és átmegy az anyaországba, akkor könnyebben beilleszkedik, hiszen ismeri az ottani nyelvet, másrésről pedig úgy gondolják, hogy a magyar nyelv ismerete előnyt jelent munkavállaláskor, különösen Erdély magyarlakta területein. A Kölcseys diákok is hasonló pászmát követve gondolkodtak, ám a válaszok között akadt olyan is, amely kicsit továbbgondolt a munkavállaláson. A KK56-os adatközlő szerint a magyar nyelv hasznos, mert az idősebb generáció nem nagyon beszéli a nyelvet, így velük sem szakad meg a kommunikáció.

A román nyelv is ugyanolyan hasznosnak tűnik mindkét csoport számára, a Kölcseyben 80 diákból 76, a Palade-ban 74-ből 74, azaz az adatközlők mindegyike hasznosnak tartja az államnyelvet. Indoklásukban egyöntetű vélemény alakult ki: mert az országban ez a nyelv örvend a hivatalos státusnak, a munkaadók megkövetelik a román nyelvtudást, valamint az ügyintézés is elképzelhetetlen anélkül, hogy valaki ismerje a nyelvet. Ezen kívül néhány diák számára a román nyelv hasznossága abban áll, hogy a segítségével képesek kommunikálni a szomszédokkal, az új barátokkal, vagy akár idegenekkel az utcán.

A hasznosságra való rákérdezés után arra kerestük a választ, hogy vajon a románul gyengébben tanuló diákok szeretnék-e jobban megtanulni az állam nyelvét. Az előző eredményekkel összecsengően a diákok jelentős része (Kölcsey: 80-ból 74, Palade: 74-ből 74) úgy nyilatkozott, hogy szeretné fejleszteni román nyelvtudását, hogy könnyebben fejezhesse ki magát ezen a nyelven, bátrabban kezdeményezzen kommunikációt román nemzetiségű egyénekkel, valamint hogy nagyobb eséllyel lépjen majd be a munkaerőpiacra.

Végül, de nem utolsó sorban szeretnénk volna megtudni, hogy van-e olyan dolog a diákok életében, amit szívesebben mondanak románul, mint magyarul. A válaszok alapján az a következtetés vonható le, hogy a diákok legszívesebben mindent magyarul mondanak, azonban megfigyelhető egy törés a 15–17 éves korosztály és a 18 évesek között. A felnőtt korhatáron túllépettek között többen írták be azt válaszként erre kérdésre, hogy mivel már egyedül intézik a hivatalos ügyeiket, ezért az ügyintézés témakörébe eső kifejezéseket (pl. r. cazier – m. erkölcsi bizonyítvány, r. timbru – m. illetékbélyeg) szívesebben használják románul. Sejteni lehet, hogy emögött a hiányos magyar nyelvi regiszter áll.

A fenti eredményeket összesítve levonhatjuk a konklúziót: a szatmári fiatalok pozitív beállítottsággal viseltetnek a magyar nyelv iránt, az anyanyelv szeretete mellett felismerték

annak hasznosságát is, még kisebbségi léthelyzetben is. Mindez a románról nem mondható el, ugyanis az adatközlők nagyrészt nem tetszik az államnyelv, de hasznát ők is belátják, valamint ha lehetőségük adódna rá, tovább is fejlesztenék nyelvtudásukat.

4.3 Negatív tapasztalatok a magyar és a román nyelv kapcsán

Tudvalevő tény, hogy a nyelvi attitűdöt nagymértékben befolyásolja az a tapasztalathalmaz a nyelvvel kapcsolatban, melyet az egyén élete során felhalmoz. Fokozottan érvényes ez a bilingvis környezetekben, ahol a beszélőknek egyszerre két normarendszernek is meg kell felelniük. Egyrészt az anyanyelvi szabályrendszereknek, másrészt az államnyelvi elvárásoknak. Az ilyen kétnyelvű környezetekben nem ritka jelenség a nyelvi hiány sem, melyről Péntek János így ír: „Két nyelv, egy státusában fölérendelt és egy, kisebbségi változatában alárendelt nyelv viszonylatában a hiány nagyságrendje, rendszerbeli kiterjedtsége más: már nem csupán szavak hiánya, hanem regiszterek, teljes belső változatok hiánya tapasztalható.”²⁷ Ebben a helyzetben vannak a szatmári középiskolások is, akiknek – saját bevallásuk szerint – az iskolai oktatás ideje alatt nem sikerült elsajátítaniuk kellőképp a román nyelvet, ez a nyelvi hátrány pedig könnyen járhat együtt negatív tapasztalatokkal az állandó frusztráció mellett. Ám a kérdőív 15. és 16. számú kérdése nem csak arra keresi a választ, hogy a románnal kapcsolatban volt-e a diákoknak már valamilyen kiemelkedő negatív tapasztalatuk, hanem rákérdez ugyanerre a magyarral kapcsolatban is.

A 15. kérdésre érkezett válaszok azt mutatják, a szatmári fiatalok esetében a nyelvi normáktól való eltérés miatti stigmatizáció valóban jelentkezik. A Kölcsey 80 diákja közül 21-et ért már valamilyen negatív tapasztalat a magyar nyelvet illetően, a Palade 74 diákjából pedig 17 írt ilyen élményről, azaz azt mondhatjuk, hogy az adatközlők mindegy 25 százaléka találkozott már ezzel a jelenséggel. A leírt rövid beszámolókból az derül ki, hogy ennek legtöbb esetben az adatközlő által használt nyelvjárás az oka, kiváltképp a tájnyelvi szavak használata. A KK52-es adatközlő a következőket mesélte: „*Nálunk a faluban úgy mondják, hogy »katucs« a masninak. Tehát annak, amikor valaki beköti pl. a cipőfűzőjét, azt mondjuk, hogy katucsot köt. Emiatt az osztálytársaim sokszor kinevettek, mert ők nem ismerték ezt a szót, azt mondták rá, hogy parasztos. Aztán a bentlakásban megismertem más lányokat, ők sem a masnit használták, hanem azt mondták neki, hogy »csukk«.* Örültem, hogy nem csak én használok ilyen nyelvjárási szavakat.” Szintén a nyelvjárásban való beszéd miatt stigmatizálták a KK3-as adatközlőt: „*Sajnos a líceum első évében magyar órán a tanár beszólt, mert azt mondtam, hogy*

²⁷ PÉNTÉK JÁNOS: *A hiány tünetei a külső régiók magyar nyelvi változataiban.* Szabó T Attila Nyelvtudományi Intézet, Nyelv- és irodalomtudományi közlemények, 2001, XLV. évfolyam, 1–2. szám, 117.

»megyek nagymamámnál«. Azt mondta, látszik, hogy faluról jöttem. Nagyon kellemetlen helyzet volt ez számomra.” Emellett voltak olyan adatközlők, akiket a szülőfalujuk tájszólása miatt, az avasi vagy a szilágysági dialektus használatáért bélyegeznek meg. Az idézett példák jól szemléltetik fentebbi állításunkat, miszerint kétnyelvű környezetben nem csak a román nyelvi normákkal kapcsolatban lehet negatív tapasztalatra szert tenni, hanem az anyanyelvet illetően is, így a bilingvis beszélőkre nagyobb nyomás nehezedik emiatt.

Bár a standard magyartól való eltérés is szült kellemetlen helyzeteket az adatközlők számára, azonban sokkal több ilyen esetről beszélhetünk a román nyelv kapcsán. A megkérdezett 154 diák valamivel több mint fele számolt be olyan eseményről, mely során számára kellemetlen helyzetbe került a nyelvi hiány miatt. A válaszokat szemügyre véve elmondhatjuk, hogy szinte minden nyelvhasználati szintéren érheti a beszélőt ilyen tapasztalat, a diákok esetében itt többnyire az iskolai környezetről, a baráti társaságról, az egészségügyi vagy a vásárlási szituációkról van szó.

A KK56-os adatközlő ezt a történetet elevenítette fel: „*Elemi osztályban, amikor még nem tudtam helyesen románul, sokszor nem szólaltam meg, vagy inkább magyarul feleltem a kérdésekre. Egyszer jött egy román hölgy az iskolába, kérdezett tőlem valamit, és én ne tudtam felelni, csak magyarul. Errefel leszidott, hogy Romániában élünk, tudnom kéne szépen válaszolni. Nagyon szégyelltem magam, mivel mindennek a barátaim is tanúi voltak.*” Nem csak a nyelvi hiány vonhat maga után stigmatizáció, hanem az olyan helyzetek is, amikor a magyar anyanyelvűek magyarul beszélgetnek olyan helyzetben, ahol a többség román anyanyelvű: „*Országos bajnokságon voltam Szucsáván, és szinte mindenki csak románul beszélt. Én, a csapattársaim és az edző magyarul beszélgettünk, ezért a körülöttünk állók megvető pillantásokkal néztek minket, bár megjegyzéseket nem tettek.*”

A baráti körök nyelvhasználati színteréből is szép számmal kerültek felszínre beszámolók, mint például ahogyan a KP7-es adatközlő is feleleveníti tapasztalatait: „*Mindig kellemetlenül érzem magam amiatt, hogy román anyanyelvűek társágában nem nagyon beszélek. Volt már olyan, hogy nem tudtam megvédeni az igazam pont amiatt, mert nem tudok jól románul.*”

A KP37-es adatközlőt az iskolai rendelőben érte kellemetlen tapasztalat: „*Az iskolában a román doktornő nem értette, amit mondtam. Én sem, amit ő kérdezett, úgyhogy nem tudtunk szót érteni. Meg kellett kérjem az egyik osztálytársamat, hogy jöjjön velem el a rendelőig, segítsen elmondani, hogy mi a bajom.*”

A fenti beszámolókat és a számadatokat figyelembe véve elmondható, hogy a román nyelvvel kapcsolatos negatív tapasztalatok száma jelentősen nagyobb, mint a magyarral

kapcsolatos esetek száma. Nem nehéz felfedezni a kapcsolatot e tény és azon megállapítás között, hogy a diákok szignifikáns része nem kedveli a román nyelvet.

4.3 Az oktatás kérdése nyelvi szempontból

Péntek János arra hívja fel a figyelmet egyik tanulmányában, hogy sajnos egyre nagyobb arányban választanak a szülők a gyerekeknek román nyelvű iskolát, sőt néhány szülő kifejezetten tehernek érzi a magyar nyelv tanulását.²⁸ Érdekes kérdés viszont, hogy erről maguk a diákok miként gondolkodnak. Épp ezért a kérdőív utolsó részében arról kérdeztük a diákokat, hogy miként vélekednek a magyar nyelvű oktatásról: fontosnak érzik-e, hogy a magyar gyerekek anyanyelvükön végezhesék tanulmányaikat, az óvodától egész az egyetem elvégzéséig. Emellett a továbbtanulási szándékaikra is rákérdeztünk

A Kölcsey Ferenc Főgimnázium 80 diákja közül 73-an mondták azt, hogy fontos a magyar nyelven való tanulás, az ehhez hozzáfűzött indokok három fő szál mentén épülnek fel:

1. Az anyanyelven való tanulás könnyebb, mint másodnyelven megtanulni ugyanazt
2. A magyar diáknak joga van anyanyelvén tanulni, mivel csak így indul egyenlő esélyekkel a román gyerekekkel szemben az oktatási rendszerben
3. Erdélyi magyarként az anyanyelvű oktatás által válik megismerhetővé a nemzeti történelem, kultúra, hagyomány, értékrendszer

Hogy mindezt példával is szemléltessük, következzenek néhány válasz a diákok írásaiból: „Fontos, mert így nem távolodok el a nemzettől, a kultúrától, értékrendszertől, amibe beleszülettem, hisz az iskolában is nagy hangsúlyt fektetnek ezeknek a fenntartására” (KK70), „Fontos, mert magyarul mindent könnyebben tanul meg, és ezáltal elsajátíthatja a kultúráját, és az anyanyelvét is tökéletesítheti, amire román iskolában nem lenne lehetősége.” (KK27)

A G. E. Palade Élelmiszeripari Szakközépiskola diákjai közül 63-an gondolták úgy a 74-ből, hogy a magyar kisebbséghez tartozó diákok számára fontos biztosítani a magyar oktatást. A kérdésre, hogy miért vélik így, a megkérdezett diákok mindegyike azt válaszolta, hogy az anyanyelven való tanulás könnyebb, mint ugyanaz románul. Úgy vélem, ebben a pontban ütközik ki a két iskola szellemiségei közti különbség. A Kölcsey saját weboldalán közzölt programjában vállaltan nagy hangsúlyt fektet a nemzeti értékek ápolására: „Fontos számunkra az oktatáson túl a nevelés: olyan embereket nevelni, akik megőrzik és tisztelik

²⁸ PÉNTEK János: *Státusz, presztízs, attitűd és a kisebbségi nyelvváltozatok értékelése*. In: PÉNTEK János–BENŐ Attila (szerk.): *Nyelvi kapcsolatok, nyelvi dominanciák az erdélyi régióban*. Szabó T. Attila Nyelvi Intézet Kiadványai 1. Kolozsvár: Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége, 2003, 33.

kultúránk értékeit, akiknek az anyanyelv nemcsak a beszéd eszköze, de megtartó erő, a hagyományokban gyökerező kultúra pedig visszahívja őket szülőföldjükre.”²⁹ Ezzel szemben a G. E. Palade diákjait minél jobb szakemberré szeretné nevelni, valamint olyan értékrendeket továbbadni nekik, melyeket a munkapiacra kamatoztathatnak, nemzetiségétől függetlenül.

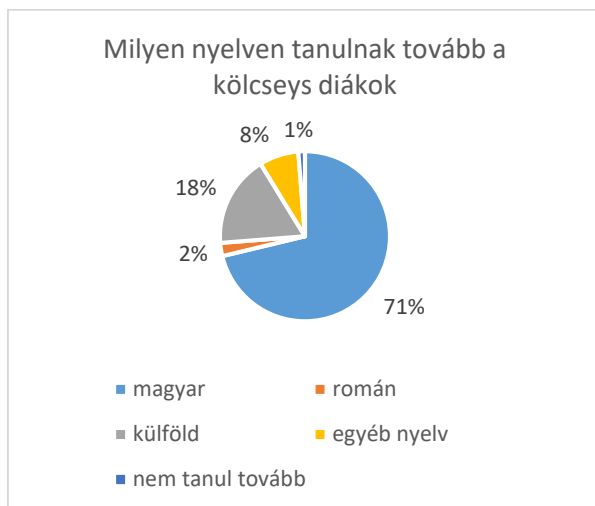
A kutatás során megkérdezett 154 diák közül mindössze 18 véli úgy, hogy a magyar nyelvű oktatásban való részvétel lehetőségét nem kell biztosítani az erdélyi magyar kisebbségnek. Ezen diákok, akik nemmel válaszoltak a kérdésre, főként azzal érveltek döntésük mellett, hogy az országban amúgy is a román a hivatalos nyelv, és a román oktatás lehetőséget ad arra, hogy az államnyelvet jobban elsajátítsál a diákok. Mindezt a KK6-os adatközlő a következőképpen fogalmazta meg: *„Szerintem nem fontos magyarul végezni az iskolát, mivel ha magyarul végzel mindent, akkor a román nyelvet nem tanulod meg, ez pedig később kellemetlenségeket okozhat.”* Ugyanez az adatközlő negatív tapasztalatáról is írt: *„Egy üzletbe bementem és magyarul kezdtem el mondani, hogy mit kérek. Az elárusító rámförmedt, hogy mondjam románul, mert ő magyarul nem érti, és amúgy is Romániában vagyunk, itt a román a hivatalos nyelv, tehát azt kell beszélni.”* Talán túl elhamarkodott kijelentés volna azt mondani, hogy a román nyelvvel kapcsolatos negatív tapasztalat egyenes következménye az adatközlő oktatásról való vélekedésére (ennek megállapításához személyes interjúra lett volna szükség), annyit azonban megfogalmazhatunk, hogy az ilyesfajta tapasztalatok a nyelv pozitív belső megítélésének egyik fő aláaknázó tényezőjévé válhatnak.

Végül, de nem utolsó sorban térjünk ki azokra az eredményekre, melyek a diákok továbbtanulási szándékairól árulkodnak. Nem meglepő módon a két iskola által kialakított eredmények ezen a ponton ismét elválnak egymástól, már csak a képzés jellegéből adódóan is. A Kölcsey Főgimnázium 80 diákja közül csupán egy diák jelölte be azt a felkínált opciót, hogy nem szeretne tovább tanulni. A többi adatközlő válaszait leolvashatjuk a 7. ábráról: jól látható, hogy magyarul szeretné tanulmányait folytatni a diákok 71 százaléka, 18 százalék külföldre menne, az országon belül, de idegen nyelven a diákok 8 százaléka tanulna, a román nyelvű felsőoktatási képzést pedig a megkérdezett diákok 2 százaléka választaná.

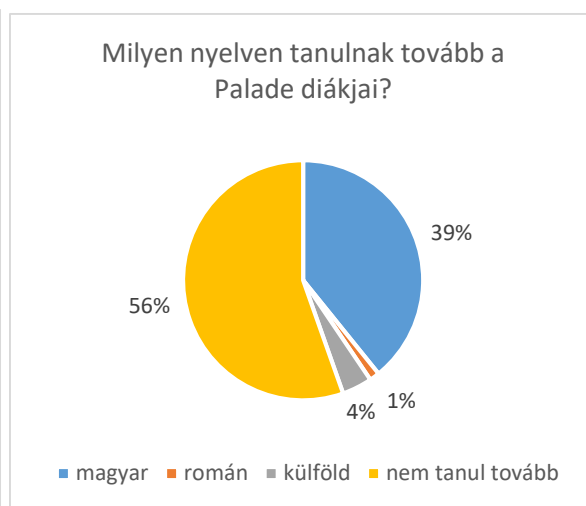
Ugyanezt a kérdést feltettük a G. E. Palade diákjainak is, az ő eredményeiket a 8. ábra tartalmazza. Nem meglepő módon a szakiskolások zöme nem szeretne felsőfokú tanulmányokat folytatni, akik viszont igen, azok előnyben részesítik a magyar nyelvet a többi lehetőséggel szemben. Románul csupán a diákok 1 százaléka tanulni, az egyéb idegen nyelvet pedig senki nem választotta.

²⁹ Forrás: <http://www.kolcsey.ro/liskola.php#is1> (Utolsó hozzáférés: 2017. 04. 23.)

Messzemenő predikciókba nem bocsátkoznék, de úgy vélem, hogy ezek a számok pozitív jövőképet vetítenek elénk, hiszen azt mutatják, hogy a szatmári fiataloknak kifejezetten fontos a magyar oktatás ügye, támogatóan állnak a kisebbségi nyelven történő oktatáshoz, hiszen a magyar nemzeti értékek megtartóját és továbbadóját látják benne. Emellett alkalmasnak tartják arra is, hogy felsőfokú tanulmányaikat ezen a nyelven végezzék, mely ismét csak arra utal, hogy a magyar nyelv kifejezetten magas presztízsnak örvend a helyi ifjúság körében.

7. ábra

8. ábra

5. Összegzés

Dolgozatom nagy kérdése az volt, hogy a szatmárnémeti középiskolások milyen nyelvi attitűddel rendelkeznek anyanyelvüket illetően: miként látják a magyar mint kisebbségi nyelv helyzetét, milyen értékeket kapcsolnak hozzá, valamint a magyar nyelven való tanulásról hogyan vélekednek. Fontosnak tartottam, hogy mindezekre a kérdésekre ne csak egytannyelvű iskolában keressük a válaszokat, hanem emeljünk be olyan diákokat is, akik tanulmányaikat kéttannyelvű tanintézményben folytatják, hiszen ők azok, akik nap mint nap találkoznak a domináns nyelvvel, legyen szó iskolatársakról vagy tanárokról. A hipotézisek felépítésében támaszkodtam korábbi esettanulmányokra, melyek hasonló felméréseket készítettek kisebbségi környezetben, nyomvonalul szolgáltak ezek munkám számára, pozitív kicsengésű következtetéseikkel engem is optimizmusra készítettek a témát illetően.

A kutatásban 160 diák vett részt, a kilencedikes évfolyamosoktól egészen a tizenkettedikesekig, végül azonban csak 154 értékelhető kérdőívvel kellett számolnom. Szerencsés helyzetben voltam, hiszen a diákok meglepően közlékenynek bizonyultak a kérdőívek lapjain, legjobb tudásukhoz és eddigi tapasztalataikhoz híven igyekeztek válaszolni minden kérdésre. Készségesen számoltak be családi hátterükről, eddigi tanulmányaikról, valamint az anyanyelvükhöz és másodnyelvükhöz kapcsolódó érzelmeikről, ezzel pedig nagyban hozzásegítettek engem, hogy a vizsgált témát illetően tiszta képet kaphassak.

Az eredményeket összegezve azt mondhatom, hogy optimizmusom nem volt hiábavaló, hiszen a két tanintézmény diákjai egyformán pozitívan viszonyulnak anyanyelvükhöz, felértékelik azt az államnyelvhez képest. Ezen kívül a kutatás felszínre hozta azt is, hogy sok diák lesz nyelvi megbélyegzés áldozata, néhányan a dialektusuk miatt, valamivel többen pedig a románnyelvi kapcsolatos nyelvi hiány miatt. A nyelvi stigmatizáció által nyert negatív tapasztalat – véleményem szerint – mindenképp kapcsolatba hozható a ténnyel, hogy a diákok szignifikáns része a román nyelvet nemtetszőként értékelte. Ezzel szemben a magyar nyelv mindkét iskolában egyformán magas presztízsnak örvend, és a diákok számára nem csak kommunikációs eszközként szolgál az anyanyelv, hanem mint a magyar kultúra, értékrend és hagyományok hordozója, melyet érdemes megtartani. Ugyanerre a pozitív eredményre erősít rá az oktatással kapcsolatos kérdés is: az adatközlők fontosnak ítélték meg a kisebbségi nyelven zajló oktatást, olyannyira, hogy egyetemi tanulmányaikat is ezen a nyelven szeretnék folytatni.

Úgy vélem, hogy kutatásom eredménye összecseng az eddigi vizsgálatok által feltártakkal, azaz hosszútávon nincs mitől tartanunk magyar kisebbségként, az államnyelv erőteljes jelenléte ellenére a fiatalság nem látszik lemondani anyanyelvéről.

Felhasznált szakirodalom

BAKER, Colin

1992 *Attitudes and Language. Multilingual Matters*. Clevedon–Philadelphia–Adelaide

BENE Annamária

2001 *Presztízs és stigma többnyelvű környezetben*. In: LÁ CZ Irén (szerk.): *XI. Élőnyelvi Konferencia*. Az Újvidéki Egyetem Magyar Tanszékének Évkönyve. Újvidék. 165–174.

BENŐ Attila

2011 *Normatudat és nyelvi presztízs*. In: HORVÁTH István–TÓDOR Erika (szerk.): *Nyelvhasználat, tannyelv és két(több)nyelvűség*. Kriterion, Kolozsvár, 2011.

BORBÉLY Anna

2011 *Languages and Language Varieties: Comparative Research on the Linguistic Attitudes in Four Bilingual Minority Communities in Hungary*. In: *EUSKA – JEFUL* 2, 1

GÖNCZ Lajos

1999 *A Magyar nyelv Jugoszláviában (Vajdaságban)*. Osiris Könyvkiadó, Fórum Könyvkiadó, MTA Kisebbségkutató Műhely, Budapest, Újvár

FAZAKAS Noémi

2016 *Erdélyi magyar egyetemisták nyelvi és nyelvhasználati attitűdjei*. In: Kozmács István–Vanco Ildikó (szerk.): *Sztenderd–Nem sztenderd. Variációk egy nyelv változataira*. Antológia, Lakitelek, 2016

KISS Jenő

1996 *Társadalom és nyelvhasználat*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest

1997 *A Magyar nyelvről – nyelvpolitikai megközelítésben*. In: *Magyar tudomány*, 8. Szám

2000 *A magyar nyelv Szlovákiában*. Osiris–Kalligram–MTA Kisebbségkutató Intézet, Budapest–Pozsony.

KLOSS, Heintz

1967 *Types of multilingual communities*. In: Stanley LIEBERSON (szerk.): *Explorations in sociolinguistics*. Bloomington, Indiana University

PÉNTEK János

2001 *A hiány tünetei a külső régiók magyar nyelvi változataiban*. Szabó T. Attila Nyelvtudományi Intézet, Nyelv- és irodalomtudományi közlemények, 2001, XLV. évfolyam, 1–2. szám

- 2002 *Státusz, presztízis, attitűd és a kisebbségi nyelvváltozatok értékelése.* In. HOFFMAN István – JUHÁSZ Dezső – PÉNTEK János (szerk.): *Hungarológia és dimenzionális nyelvészet.* Debrecen–Jyvaskyla,
- 2010 *Anyanyelv és identitástudat.* Debreceni Szemle 3: 160-168.

Mellékletek

Kutatási kérdőív

Általános adatok

1. Kitöltés dátuma:
2. Nemed?
3. Iskola és osztály?
4. Mikor születted?
5. Milyen nyelvű óvodába jártál?
6. Melyik nyelvet tartod anyanyelvednek?

7. Édesanyád származási helye:
8. Életkora:
9. Anyanyelve:
10. Iskolai végzettsége:
11. Foglalkozása:
12. Milyen tannyelvű iskolába járt?

13. Édesapád származási helye:
14. Életkora:
15. Anyanyelve:
16. Iskolai végzettsége:
17. Foglalkozása:
18. Milyen tannyelvű iskolába járt?

Nyelvhasználat szinterei

Válaszolj úgy a következő kérdésekre, hogy a felajánlott öt lehetőség közül minden sorban kiválasztod a rád vonatkozót, és bekarikázod a neki megfelelő betűjelet. A betűk jelentései a következők:

- A: mindig magyarul
- B: többnyire magyarul, de néha románul is
- C: egyforma gyakran magyarul és románul is
- D: többnyire románul, de néha magyarul is
- E: mindig románul

1. Milyen nyelven kommunikálsz a következő egyénekkal?

Édesanyáddal	A	B	C	D	E
Édesapáddal	A	B	C	D	E
Nagyszüleiddel	A	B	C	D	E
Testvére(i)ddel	A	B	C	D	E
Rokonaiddal	A	B	C	D	E
Barátaiddal	A	B	C	D	E
Szomszédoddal	A	B	C	D	E
Tanáraiddal	A	B	C	D	E
Osztálytársaiddal	A	B	C	D	E

2. Milyen nyelven olvasol újságot, folyóiratot vagy szépirodalmat?

A B C D E

3. Milyen nyelvű tévéműsorokat nézel?

A B C D E

4. Milyen nyelvű internetes oldalakat böngészel?

A B C D E

5. Milyen nyelvű könyvek vannak a családotd birtokában?

A B C D E

6. Szoktad-e őket olvasni?

Igen Nem

Nyelvtudás

1. Hogyan jellemeznéd a saját nyelvtudásod?

- Csak magyarul tudok
- Sokkal jobban tudok magyarul, mint románul
- Valamivel jobban tudok magyarul, mint románul
- Egyformán tudok magyarul is, románul is
- Valamivel jobban tudok magyarul, mint románul

f) Sokkal jobban tudok románul, mint magyarul

2. Milyen szinten beszéled a következő nyelveket? A megfelelő rubrikába tegyél egy X-et!

	Magyarul	Románul	Más nyelven (pl. angol, német, stb.)
Anyanyelvi szinten			
Nagyon jól			
Nem nagyon jól			
Alig néhány szót			
Nem beszélek, csak értek			
Sehogy			

Nyelvi attitűd

1. Melyik nyelvet tanultad meg először? Ha az Egyéb opciót választod, írd be, hogy konkrétan melyik nyelv volt az!

- a) Magyar
- b) Román
- c) Egyéb:

2. Mikor és kitől tanultad meg a második nyelvet?

.....
.....

3. Milyen más nyelven beszélsz esetleg?

Kitől tanultad meg?

.....

4. Melyik nyelvet szereted jobban?

- a) Magyar
- b) Román
- c) Egyéb:

5. Melyik nyelven tudod magad könnyebben kifejezni?

- a) Magyar
- b) Román
- c) Egyéb:

6. Ismeretlenek észreveszik, hogy kétnyelvű vagy?

Igen Nem

7. Ha nem vagy csak gyengén tudsz románul, szívesen megtanulnál, vagy szeretnéd javítani nyelvtudásod?

Igen Nem

Miért?

.....

.....

.....

8. Szerinted hasznos, ha valaki tud románul?

Igen Nem

Miért?

.....

.....

.....

9. Szerinted hasznos, ha valaki tud magyarul?

Igen Nem

Miért?

.....

.....

.....

10. Tetszik neked a román nyelv?

Igen Nem

Miért?

.....

.....

.....

11. Tetszik neked a magyar nyelv?

Igen Nem

Miért?

.....

.....

.....

12. Vannak olyan dolgok, amelyeket szívesebben mondasz románul?

Igen Nem

Mondj néhány példát!

.....
.....
18. Milyen nyelven szeretnéd folytatni tanulmányaidat a középiskola elvégzése után?

- a) Magyar
- b) Román
- c) Külföldön szeretnék továbbtanulni
- d) Nem szeretnék továbbtanulni
- e) Egyéb:

Köszönöm a közreműködésed!